

Overlevelseguiden

At leve i fængsel – En survival guide til fang

26.01.2000

Overlevelseguiden

At leve i fængsel – En survival guide til fang

26.01.2000

Ideen med teksten

Denne tekst er først og fremmest skrevet til fanger, og andre der beskæftiger sig kritisk med fængsler og fangers problemer. Fangers erfaringer med fængselsliv går alt for let tabt. De bliver sjældent fastholdt og hvis de gør det, er det for det meste, en tilfældig og ofte uden nærmere analyse mundtligt videregivelse fra fange til fange. Erfaringer opnået i et fængsel bruges sjældent andre steder, fordi forbindelsen mellem de forskellige fængslers fanger naturligvis er dårlig. Ideen med det her, er at råde bod på denne situation. Visionen at opsamle og fastholde fangers viden og erfaringer med at leve og yde modstand i fængsler, så andre fanger kan drage nytte af dem.

Denne følgende tekst er du således velkommen til at, rette i og tilføje i, så den passer til dit særlige formål og sted. Teksten mangler i øjeblikket f.eks. noget om kvindelige fangers forhold eller udenlandske fangers forhold, eller fanger som har psykiske problemer, eller politiske fanger situation og mange andre ting. Teksten er skrevet på baggrund af forhold og erfaringer fra Vridsløselille Statsfængsel, som er et lukket fængsel for mænd i udkanten af København, i 1990'erne. Den dækker således ikke forholdene i "åbne" fængsler eller i sikringsanstalter, eller forhold i andre lande og andre perioder. Men det kan komme til, hvis du vil bidrage til teksten med din viden og erfaring. Denne tekst er således en "åben" tekst. Jeg håber den med tiden kan blive en kollektiv tekst. En tekst der kan forandres og forbedres med mange menneskers erfaringer og viden. Jeg håber den vil komme i forskellige tilpassede udgaver i forskellige fængsler. En sådan tekst skal spredes mest mulig specielt til

fanger - nuværende og kommende, og til mennesker som arbejder med fangers kampe. Hjælp til med det. Jeg ville være glad hvis nogen kunne oversætte den til andre sprog, men henblik på udbredelse til fanger, der ikke læser dansk. Min håb er at teksten kan være med til at skabe et netværk mellem fanger i forskellige fængsler og grupper ude i samfundet, der arbejder med fangers problemer og kampe. En sådan tekst har ikke noget forfatternavn. En sådan tekst har ikke copyright.

FORORD

Hvad er det her for noget?

Denne lille bog handler om at leve i et fængsel. Den er først og fremmest skrevet til fanger på baggrund af mine erfaringer som fange. Det er ikke nogen objektiv beskrivelse af fængselslivet. Den ser fængslet fra fangens synsvinkel, for hvordan kan en fange være objektiv om fængslet? Det er lige så tåbeligt at kræve det af en fange som at kræve det af en mand med nosserne i klemme i en skruestik. Ingen kan være objektiv om sin smerte, og ingen skal være det. Ude i samfundet skærpes holdningerne og politikken overfor fanger. I de kommende år vil der ske forandringer i fængslerne og ikke til det bedre. Der vil komme flere fanger og flere celler og strengere regler. Der er al mulig grund til at tænke over hvordan man som fange kan imøde gå denne udvikling. Ideen med denne bog er at komme med nogle råd om hvordan man kommer bedst muligt igennem et fængselsophold. Jeg tror nemlig ikke på, at fængselsstraffen virker resocialiserende. Tvært imod isolerer fængslet fangerne fra samfundet, familie og venner. Fængslet stempler og udstøder mennesker fra samfundet. Fængselslivet gør fangerne sløve og passive. Alt sammen noget der gør det vanskeligt at klare sig udenfor tremmer, når den dag kommer. Der er kun en vej til at undgå dette: Modsætte sig det ved fængselslivet som nedbryder mennesker. Og det er fangerne selv der må gøre det. Det er denne modstand jeg gerne vil videregive nogle erfaringer om. Ideer, der skulle gøre fængselslivet

mindre ubehageligt, muligt at opretholde et selvværd, og gør dig i stand til at forblive et aktivt og handlekraftigt menneske med indflydelse på dit liv og verden omkring dig. Det er altså ikke en håndbog der handler om de formelle juridiske rettigheder, pligter og klagemuligheder. Sådanne bøger findes allerede. Det her drejer sig om hvad du selv - og I som fanger i fællesskab kan gøre rent praktisk for ikke at blive nedbrudt af fængslet.

En oversigt over indholdet

Bogen falder i fem kapitler. Kapitel 1: Hvad er fængsel for noget? Det ved jeg alt om - tænker du måske? Du sidder der - i lort op til halsen. Men med hvilke midler, helt præcist og konkret benytter fængslet over for dig? Hvad er fangevogternes strategi med det de gør? Viden om det, giver mulighed for at gennemtænke modstandens muligheder og sætte mere præcist ind over for fængselsmagten. Det fængsel jeg beskriver er det fængsel jeg var fange i. Andre fængsler kan være noget anderledes, men mange principper er de samme. Kapitel 2 hedder: Hvad sker der med dig? Dette kapitel handler om de konsekvenser fængslet kan have for dit liv. Fængslet er ikke bare død tid. Du kan ikke bare sætte parentes om livet mens du er der og fortsætte hvor du slap, når du kommer ud. Fængselslivet påvirker dig. Du vil være en anden, når du går ud af fængselsporten. Kapitel 3: Fangesamfundet, handler om fangernes liv indbyrdes. Det er naturligvis en central del af fangers verden og grundlaget for den kollektive modstand. Kapitel 4: Modstanden, handler om hvad du selv kan gøre, og hvad fanger i fællesskab kan gøre for at modvirke fængslets nedbrydning af mennesker. Kapitel 5: Fængslet og samfundet, er et afsluttende kapitel, der fortæller om kriminalitet og fængslet rolle i samfundet i et bredere perspektiv.

Kapitel 1

Hvad er fængsel for noget?

Hvor kommer ideen om fængsel fra?

Fængsel som straf er kun en ca. to hundrede år gammel praksis. Man havde fængsler før, men det var til varetægt indtil dom og straf faldt. Straffen tidligere var først og fremmest fysisk afstraffelse og bøder. En forudsætning for fængselsstraf - frihedsberøvelse - er nemlig at mennesker føler sig frie. Uden frihed igen frihedsstraf. Tanken om "det frie menneske" opstår først i slutningen af 17-hundrede-tallet, med bøndernes frigørelse fra tvangsarbejdet for herremanden og med skabelsen af en arbejderklassen, der frit kunne flytte rundt og vælge hvem de ville arbejde for. Det er først på det tidspunkt at man i "Den amerikanske uafhængighedserklæring" begynder at tale som det enkeltes menneskes frihed til at søge lykken, og under "Den franske revolution" at tale om menneskerettigheder. Samtidig med ideen om menneskets frihed breder sig, breder også indespærring som straf og kontrol med mennesker sig. Overalt i USA og Europa blev der i det 18-århundrede bygget store fængsler. Perioden er blevet kaldt "den store indespærring". Denne indespærringsbølge når Danmark i midten af århundrede med omfattende fængselsbyggeri. Blegdammens fængsel åbnes i 1848, Horsens Tugthus 1853, Vridsløselille Forbedringshus i 1859 og Vestre Fængsel i 1895.

Ideen om det enkelte menneskes frihed er blevet stærkere og stærkere, ikke mindst i de senere år. Vi skal realisere os selv, og vi bliver mere og mere selvansvarliggjort for styret af vores liv. Vi skal selv vælge skole og uddannelse. Vi skal skabe vores egen karriere og forhandle løn og arbejdsbetingelser, vi skal selv vælge hospital hvis vi bliver syge, og selv sørge for pensionsordning til vores alderdom. Men disse værdier og holdninger, som gælder udenfor i samfundet undertrykkes i fængslet.

Det selvbestemmende, selvrealiserende og selvansvarlige "frie menneske", der er idealet uden for i samfundet, undertrykkes i fængslet.

Fængslets frihedsberøvelse virker således som straf, fordi den fratager det moderne menneske oplevelsen af at skabe og realisere sig selv som et normalt menneske. Derfor føles fængslet så ubehageligt. Selv om fængslernes fysiske rammer er blevet bedre tror jeg, at fængslet er en stadig mere nedbrydende og ubehagelig oplevelse, fordi kløften mellem det "frie" menneske udenfor muren og den "frihedsberøvede" fange er øget meget. Fængselsstraffen rammer det moderne menneske i solar plexus. Kravet om at se sig selv som skaber af sit eget liv, at realisere sig selv har vanskelige kår i et fængsel.

Fængslet er derfor heller ikke normaliserende eller resocialiserende, men skaber marginaliserede og udstøtte mennesker. Fængslet udnævner mennesker til at være "stærke" og "svage" fanger, som må kontrolleres og overvåges. Den "stærke" fange fordi vedkommende er en særlig farlig afviger, der må isoleres på særlige afdelinger, hvor der sættes hårdt mod hårdt, og som derved udstødes og marginaliseres yderligere. Man skaber "rocker Universiteter". Den "svage fange" fordi det er et menneske der ikke er i stand til at tage ansvar for sit eget liv. Et menneske det omgivende samfund ikke kan bruge til noget som helst, om som derfor må leve dels i institutioner, dels som udstødt. Et menneske fængslet giver endnu et stempel. Ikke kun: misbruger og kriminel, men nu også "svag fange".

Hvad er fængselsstraf helt konkret?

Hvad går dagen med i fængslet? Hovedparten af betjentenes tid går med at holde fangerne indespærret og opretholde ro og orden. Men det er en særlig "orden" bestemt af et utal af regler. Denne "orden" opretholdes ved hjælp af overvågning, kontrol og disciplinering. Med disse midler

søger fængslet at forme fangernes liv i mindste detalje. Det vil sige præcist hvor fangen skal være, hvornår fangen skal være der og hvad fangen skal lave. Fængsel er kort fortalt: detaljeret og intens styring og kontrol af menneskers geografiske rum, tid og aktivitet.

Gennemtvungelsen af denne "orden" har nogle konsekvenser for fangerne og fremkalder modreaktioner. Magt og modmagt Jeg oplevede fængslet som en konfliktzone for stadige kampe mellem fængslets forsøg på at kontrollere og disciplinere fangerne og fangernes forsøg på at forsvare eller udvide deres handlemuligheder og råderum.

Det begrænsede rum

Evnen til at bevæge sig rundt og kommunikere er en vigtig i det moderne samfund. Computer, Internet, e-mail, fax, mobiltelefon bliver mere og mere udbredt. Fængslet mål derimod at begrænse mennesker bevægelighed og kommunikationsmuligheder.

For det første begrænses det rum man kan bevæge sig i af ringmuren inden for hvilken man skal opholde sig i et eller andet bestemt tidsrum. Men desuden bestemmer fængslet hvor og hvornår fangen skal opholde sig i bestemte lokaler inden for muren. Fangerne låses ud af cellerne klokken 7:00. Klokken 7:45 skal fangen forlade afdelingen og begive sig til sin arbejdsplads eller for nogles vedkommende skolelokalet. Hvis det ikke sker, anbringes han i straffecelle.

Klokken 15:45 returnerer fangerne fra arbejde til deres afdeling.

Klokken 16:00 - 17:00 er der mulighed for gårdtur. Efter gårdtur skal fangerne opholde sig på deres afdeling. Fangen låses inde i cellen igen klokken 21:25. Dagen er opdelt i tid og rum. Alting i fængslet foregår på bestemte tider og steder, i en bestemt rytme om det er jul eller Sankt Hans, år ud og år ind. Hver fange har sin bestemte plads på et bestemt tidspunkt med regler for hvad vedkommende må foretage sig i dette bestemte lokale, på denne tid. Enhver bevægelse fra et lokale til et andet

overvåges og noteres i protokol. Kontrol over tid og rum giver kontrol over mennesker.

En skærpet form for kontrol over menneskers rum og bevægelighed er isolationscellen. Isolation af fangen i en celle er mest kendt fra varetægtsfængslet, hvor det begrundes med hensynet til opklaringen af forbrydelsen. Men det er også en udbredt disciplineringsstraf i fængslet. For det første som disciplinærstraf for brud mod regler. Isolationen foregår i særlig dårlig vedligeholdte og indrettede straffeceller, hvor man opholder sig i døgnets 23 timer. Gårdturen afvikles i et lille bur.

For det andet bruges isolation til at opretholde ro og orden i fængslet. I så fald kaldes det "enrumsanbringelse". Det kan være af enkelte fanger, der erklæres "uegnede til fællesskab", eller vurderes som særligt "flugttruede". Enrumsanbringelse benyttes også kollektivt, hvor en afdeling eller hele fængslets fanger enrumsanbringes. Sådanne enrumsanbringelser bliver af fængselssystemet ikke anset som straf, men for fangerne er der naturligvis ingen forskel på isolation som straf eller enrumsanbringelse for at opretholde ro og orden.

Styring af aktivitet

Det er ikke kun rum og tid fængslet søger at styre. Det er også aktiviteterne i tiden og rummet.

Tvangsarbejdet har altid været en del af fængselslivet. Ikke for produktionens brugsværdi eller for profittens skyld, men fordi man betragter tvangsarbejdet som disciplinerende. Det skaber orden og regelmæssighed fordi tvangsarbejdet bestemmer hvad der er den tilladte aktivitet. Hvis der ikke var tvangsarbejde kunne fangerne jo selv bestemme over deres tid og det ville betyde for uro, uorden og besværliggøre overvågning og kontrol. Tvangsarbejdet derimod udelukker uro og gør bevogtningen lettere fordi mange fanger kan

samles i få lokaler hvor i der foregår let kontrollerbare aktiviteter.

De fleste arbejdspladser i et fængsel fungerer dårligt. Der bliver udført meget lidt reelt arbejde. Tvangsarbejdet opfattes som nedværdigende og er som regel blottet for mening og giver derfor sjældent nogen tilfredsstillelse. Lønnen der kaldes dusør ("den er så lille, at man får en dusør for at finde den") motiverer ikke fangerne særlig meget. Tvangsarbejdet er derfor præget af manglende lyst eller direkte sabotage.

Det er ikke kun i arbejdstiden at aktiviteten bestemmes af fængslet. Livet i fængslet reguleres af et omfattende regelsystem. Fængslets svar på ethvert problem er en regel, som kan overvåges og kontrolleres og der er en straf for overtrædelse af reglen. Enhver konflikt i mødegås med endnu en paragraf i den store regelsamling.

Der er regler for opførsel og sprogbrug. Der føres journal over fangen, hvor i der skrives notater om opførsel, vaner og hvem man omgås. Der er regler for hvordan fanger skal omgås hinanden. Der er regler for indretning af cellen i mindste detalje. Regler for størrelse af gulvtæppe, arten af møbler, farver på vægen. Der er regler for hvad man må have hos sig. Man må f.eks. ikke have en saks, eller en video eller en computer. Der er regler for hvor mange smykker man må have og så videre...

Reglernes formål at sikre en bestemt meget detaljeret orden og udelukke enhver anden orden. Det er et bagatellernes tyranni, der skal begrænse fangernes egenvilje og selvbestemmelse.

Der er derfor ofte strid om tilsyneladende bagatelagtige forhold i fængslet. Forhold som mennesker udenfor synes er småting. Men bagateller er vigtige i fængslet fordi fængslet regulerer livet i detaljen. Fangens selvrespekt er på spil i hver eneste af disse kampe om råderum

på det bagatelagtige plan. Det at bestemme over sig selv - eller føle at man bestemmer over sig selv - er fundamental for menneskers selvopfattelse i den moderne verden. Fratagelsen af ens selvbestemmelse over hverdagens forløb er en af de mest ubehagelige ting ved fængselslivet.

Fanger fører ofte lange klagesager med Direktoratet over forhold udenforstående synes er ligegyldige småting. Mange fanger kender de regler som styrer fængslet bedre end de fangevogtere, hvis job det er at tilse reglernes overholdelse. Det er der ikke noget mærkværdigt i. Det skyldes den simple kendsgerning at den undertrykte ved mere om karakteren af undertrykkelsen end undertrykkeren. Det at klage og insistere på sin ret, er med til at opretholde en selvrespekt og en følelse af handlekraft. At man ikke bare finder sig i alt og totalt har resigneret.

Også ude i samfundet er der systemer, der søger at regulere menneskers mulighed for at bevæge sig og hvad de bruger tiden på, f.eks. på arbejdspladsen eller i en skole. Her er der også skemaer, og regler der skal overholdes. Men det særlige ved fængslets måde at styre rum, tid og aktivitet på er dels at det omfatte hele fangens tid, rum og aktivitet, og dels at styringen udøves så intensivt og detaljeret fastlægger rum, tid og aktivitet, og endelig at styringen udøves med tvang og ofte forekommer fangerne meningsløs.

Overvågning og kontrol

Styring af fangernes tid, rum og aktivitet kræver kontrol og overvågning. Fanger bliver undersøgt i bogstavelig talt hoved og røv. Der udfærdiges som regel en såkaldt "personundersøgelse" med oplysninger om opvækstforhold, familiemæssige oplysninger, uddannelse, erhverv, boligforhold, misbrugsvaner osv. Nogle fanger mentalundersøges.

Uden for fængslet skaber man selv sit "jag" med det man siger og gør, den måde man indretter sig på, det tøj man går med osv. I fængslet er der andre, der skriver og fortæller og bestemmer hvem man er. Fængslet skaber en dobbeltgænger i form af den journal, der eksisterer med undersøgelser, rapporter, daglige notater om hver enkelt fange. Denne identitet ser fængslet som ens sande jeg. Den man selv fremstiller er blot en komedie. Fængselsinspektøren, vogteren, socialrådgiveren og fængselslægen ser en plattenslager i enhver fange. Fængselsjournalen er mere troværdig end mennesket selv.

Overvågningen i selve fængslet er først og fremmest rettet mod at holde fangen indespæret og opretholdelse af reglerne. Der er videokameraer, som overvåger fangerne. Der er microbølgealarmer på gårdtursarealerne og langs ringmuren. Indvendigt er cel-le-gangene over-våget af bevægelsesalarmer, når fangerne er lukket inde i cel-lerne. Der er patruljevirkosomhed i og omkring fængslet. Fangevogterne er udstyret med personlige overfaldsalarmer og bærbare radioer. Det hele styres og koordineres af en central kommandostation med tv-monitorer og radiobase som høre og ser alt.

Resultatet af al denne overvågningen er at fangerne i et vist omfang søger at undgå konfrontation, bøjer af, lader sig disciplinere og udøver selvdisciplin, blandt andet fordi de er af den opfattelse, at de i den sidste ende vil tabe ved at yde modstand. Men fangerne søger også at skaffe sig frirum uden overvågning. Den overvågning, de måske accepterer på gårdtursarealet og på arbejdspladsen, accepteres ikke godvilligt i cellen eller på afdelingen. Her forsvares retten til at være privat stærkere.

Der er tit en "kamp" om status af afdelingernes gangareal mellem fangerne og vogtere. Den enkelte afdeling består af en bred gang med celler på begge sider. For enden af gangen, ved døren ud mod centralhallen, ligger betjentenes kontor. Fangerne søger at inddrage

gangen som en del af deres fælles private område. Med småborde, stole, planter, akvarier, reoler osv. søger de at skabe et privat opholdsrum - en fælles stue. Fangevogterne søger at opretholde arealet som en "gang" i et fængsel.

Fangerne accepterer kun godvilligt vogterne på gangen i tjenstligt medfør, dvs. hvis de skal i kontakt med en fange af en eller anden årsag. Fangen ønsker ikke at snakke privat med vogterne, fordi der ikke er tale om et ligeværdigt samvær. Fange og vogter fører ikke ligeværdige samtaler. Fangevogteren kommer med ordre og beskeder, og fangen kommer altid med hatten i hånden og anmoder om et eller andet. Fangen føler derfor vogteren har en anden dagsorden end almindeligt fællesskab, når vedkommende bevæger sig ud på gangen - nemlig overvågning. Hvis en betjent bevæger sig ud på gangen høres advarslen: "betjent på gangen!" fra fangerne. Snak og hygge forstummer indtil betjenten går tilbage til sit kontor.

Set fra fangens synspunkt betyder en øget kontakt med betjenten en udvidelse af kontrol og overvågning. At overvågningen trænger sig ind alle vegne i fængselslivet. Selv under et spil bordtennis eller når man drikker en kop kaffe. Set fra et fangeperspektiv er det meget ubehageligt at vogterne trænger ind i de få frirum og fritider, hvor fangen ikke er under overvågning og kontrol. Ikke fordi fangen nødvendigvis vil foretage sig ulovlige ting, men fordi han søger at opretholde en rest af uovervåget privatliv.

Det forhold at betjentene udøver kontrol, overvågning og disciplinering, om nødvendigt under anvendelse af vold, gør det vanskeligt for fangerne at acceptere dem som sagsbehandlere, fritidspædagoger og psykologer for ikke at tale om almindeligt socialt samvær. Det er simpelt hen svært at hygge sig med eller være fortrolig med det samme menneske som låser dig inde, skriver notater om dig, og om fornødent lægger dig i

håndjern og placerer dig i straffecelle.

De ændringer i fængselsvæsnet som søger at udvide fængselsbetjentens rolle til også at omfatte socialrådgivning, fritidsaktiviteter og psykologi bliver af fangerne mødt med modstand fordi den opleves som mere og tættere overvågning og kontrol med ens liv.

Fængslet forekommer fangen skizofren. Hvornår er fængselsbetjenten overvåger, kontrollør og straffer ,og hvor når er betjenten socialrådgiver og pædagog? Den skizofreni har både betjent og fange svært ved at håndtere.

Visitation

Visitation er en udbredt kontrolfunktion i fængslet. Kropsvisitation foretages rutinemæssig efter man har haft be-søg. Den består i at man tager sit tøj af så man står nøgen foran betjentene der så visiterer tøjet. Ved konkret mis-tanke kan der gennemføres visitation af "legemets hulheder" det vil sige røven, under medvirken af en læge.

Kropsvisitation udføres ligeledes stikprøvevis inde i selve fængslet. Hvis en fange mistænkes for narkotikamisbrug indkaldes vedkommende med mellemrum til urinprøve. Er den positiv, vanker der straffecelle, og fangen kategoriseres nu i en risikogruppe med mere kontrol i hverdagen, og får sværere ved at opnå udgang, overflyttelse til åben fængsel og prøveløsladelse.

Al post og ting, der indleveres til fængslet underkastes visitation. De ting man ikke må have i fængslet henlægges på depot til man løslades. De telefonsamtaler man kan føre aflyttes rutinemæssigt. Celle- og gangvisitation udføres regelmæssigt. Desuden er der de såkaldte "storvisitationer", hvor hele afdelingen og dens fanger visiteres ved et "overraskelsesangreb". Fangen klæder sig af, det tøj fangen tager på, visiteres. Fangerne føres til venterum, hvorefter hele afdelingen endevendes af betjente og gennemsnuses af hunde.

Cellen er fangens rest af privatliv. Den indrettes ofte hyggeligt. Her er der et vist frirum fra fængselsverdenen. Det generer derfor fanger, at vogterne har uhindret adgang til cellen og kan visitere den dagligt, uden fangen blot kan overvære visitationen. Ligesom det er ubehageligt for ofrene for tyveri, er det også ubehageligt for tyven at privatpapire, billeder osv. bliver rodet igennem. Og ikke mindst udstiller det fangens magtesløsheden.

Det disciplinære straffesystem

Overvågning og kontrol skal hindrer fangen i uantastet at bryde fængslets regler, og fangen er bevidst om konsekvenserne ved at bryde reglerne. En diskussion med betjenten, der fører til "upassende sprogbrug" kan medføre anbringelse i strafcelle. Følger man ikke frivillig med ned i straffecellen, bruges "den fornødne magt". Fortsætter man modstanden ender man med at ligge afklædt og fikseret. Bevidstheden om denne rækkefølge ligger i bagehovedet på de fleste fanger.

Ved overtrædelse af regler træder et straffesystem i værk bestående af advarsel, bøde, strafcelle, udelukkelse fra fællesskab, forflyttelse til anden anstalt. Ordenen opretholdes om nødvendigt med vold. Ved optræk til uro i fængslet, f.eks. hvis der er begået hærværk eller der strejkes, isoleres samtlige fanger i deres celle, med henvisning til opretholdelse af orden og sikkerhed, en kollektiv straf.

Der er ikke meget respekt for disciplinærstraffesystemet blandt fangerne. Det er ofte uretfærdigt, fangevogterne har altid ret. Set fra fangens synspunkt er det ikke et retssystem mellem ligestillede parter. Man er dømt på forhånd. Det er en fængselsbetjent der er "dommer".

Hvis man en enkelt gang i mellem slipper uden straf, er det altid med en bemærkning om "vi denne gang lader nåde gå for ret".

Disciplinærstraffesystemet mister også fangernes respekt på grund af de mange småting som straffes. F.eks. glemme at slukke lyset.

Hvad er strategien med dette styre

Hvad er så meningen med fængslets styring? Hvad er strategien bag? Strategien er at styre fangens krop og sjæl. Meningen med at begrænse fangens "rum" til fængslet er hindre fangens bevægelsesfrihed og dermed isolere fangen fra samfundet. Reguleringen af aktiviteten går ud på at passivisere fangen, nedbryde handleevnen - egenviljen - for dermed at lette parkeringen af fangen. Den ideelle fange for fængslet er den rolige, passive fange, der indordner sig under reglerne. Fangen, der er god til at vente og sidde inaktiv på en stol på arbejdspladsen. Gå tilbage på sin afdeling og passe sig selv. Gå ind i sin celle klokken 21:30 og se fjernsyn. Kort sagt: let at opbevare Strategien med fængslet er ikke resocialisering, men udelukkelse fra samfundet, passiv parkering af udstøtte og kasserede mennesker, som resulterer i en yderligere marginalisering.

Det er ikke den strategi kriminalforsorgen officielt påberåber sig. De skriver om resocialisering. Det er heller eller skummel hemmelig plan lagt i Direktoratet for kriminalforsorgen eller af fængselsdirektøren. Men det er ikke desto mindre det samlede resultat af alle de handlinger kriminalforsorgens personale foretager sig. Det er summen af de mange enkelte handlingers snævre kyniske strategi.

Pointen er ikke at benægte, at mennesker har velovervejede strategier og visioner for deres handlinger, men at det samlede mønster, skabt af de mange enkelte og lokale handlinger som mennesker gør, i sig selv danner og udgør en samlet strategi - uden at være planlagt og gennemtænkt på samme måde.

Kapitel 2

Konsekvenserne af fængslets magt

Smerten ved fængsel

Fængslet og frihedsstraffen - er blevet en selvfølgelighed i en sådan grad at vi har glemt eller fortrængt hvad det egentligt er for noget. Hensigten med fængslet er at påføre mennesker et ubehag. Der kan være forskellige begrundelser for at påføre denne pine: hævn, retfærdighed, afskrækkelse, behandling osv., men målet er klart, fængslet skal påføre fangen en vis tidsafmålt mængde smerte.

Det er Kriminalforsorgen, der står for at levere denne pine. De har fjernet al det drama, tragedie og synlig lidelse, der omgav gamle dages fysiske afstraffelse. Kriminalforsorgen er en pæn, offentlig virksomhed. Direktøren og vogteren er pæne funktionærer. De er klædt i jakkesæt eller pæn uniform. Gennem cirkulæres og reglers ordvalg og arbejdsrutiner er påføringen af pinen blevet gjort pæn. Fængslerne er pæne, der er varme og rimelig mad. Det er som at levere en hvilken som helt anden "serviceydelse" i det offentlige system. Men fængslet er stadig pinefuld. "Du skal ikke fortælle mig om smerten ved at være i fængsel" sagde en gamle fange. "Jeg har været her i 12 år og du ved ikke hvad smerte er før du prøver på at opfører dig som om det ikke gør dig ondt"

Død tid

Tiden spiller en vigtig rolle for fanger. Den er meget konkret. Tiden i fængslet er udmålt på timen. Tiden i fængslet opleves som en fjende. På den ene side er tiden i fængslet uendelig lang. På den anden side fylder denne tid intet i bevidstheden når den først er gået, fordi fængselstiden er så tom. Mange fanger mister den normale tidsfornemmelse. Dagen, ugen, måneden og året er i højere grad end udenfor inddelt i på forhånd

fastlagte rutiner. Fremtiden bliver lige så forudsigelig og upåvirkelig som nuet, der igen er en tro kopi af fortiden. Den tvangsmæssige regelmæssighed betyder forudsigelighed. Forudsigelighed er mangel på udfordringer og muligheder for at påvirke fremtiden.

Tiden i fængslet er tabt og spildt, væk som sand mellem fingerne. Tiden i fængslet skal overstås - ikke bruges. Den føles tom og ustruktureret. Det er helt modsat verden udenfor muren, hvor tiden er knap og vigtig. Fangen ønsker ofte at tiden bare skal gå og lade dem upåvirkede. Det er naturligvis en urealistisk drøm. Du er en anden person når du løslades og den verden du møder er en anden. Flere gange har jeg hørt fanger fortælle om en drøm de har. Den går ud på at få en injektion med et stof der gør, at de blot sover de år væk de skal tilbringe i fængsel, for så at blive vækket ved løsladelsen.

Afsavn

Fængslet har et detaljeret sæt af regler for hvad man må have hos sig. Der synes at være en uskreven norm, som fængselsvæsnet søger at opretholde: livet i fængslet skal være af ringere standard end gennemsnittet i samfundet udenfor. Fængselsstraffen er ikke blot frihedsberøvelsen, det er også det at tåle visse livsbetingelser. Fængslet skal ikke ligne et hotel eller en højskole. Fængselspersonalet - og ikke mindst offentligheden ser skævt til fanger der lever "for godt" indretter sig "for behageligt". Fængslet skal være ubehageligt og spartansk. Men heller ikke for ubehageligt, samfundet skal kunne forsvare straffen. Pinen skal være human. Standarden i fængslet skal balancere på en moralsk grænse.

Mennesker giver til en vis grad udtryk for hvem de er, gennem deres forbrug. En del af vores "jeg" er den mad vi spiser, det tøj vi går i, den måde vi indretter vores hjem på. Nogle fanger oplever nedgangen af

forbrugets omfang og forbrugsvalget i fængslet som et tab, fordi forbrugsgoder er værktøjer til skabelsen af det “jeg” de ønsker at præsentere.

Det er imidlertid ikke mit indtryk at det er de materielle goder som fangerne savner mest, mange har jo heller ikke haft så meget, da de var udenfor. Derimod nævnes ofte savnet af naturen, byens liv og andre synsindtryk end gårdtursarealets cement og mure. En skov om foråret eller om efteråret. Lyden af vand i stranden, en plads i byen, en gade med liv. En fange fortæller i en bog om et særlig sted på gårdtursområdet han holdt af. Det var et sted, hvor han kunne se træer og himmel, uden samtidig at se høje mure, tremmevinduer og andet der mindede ham om fængselslivet.

I og med man kan få besøg er det muligt for nogle fanger at opretholde et seksuelt forhold til kvinder. Men mange forhold går i stykker, og de fleste får efter et stykke tid ikke længere besøg af deres tidligere partner. Kvinden føler vrede, skam og skyld, over at manden har svigtet hende og sat hende i den situation, hun befinder sig i. Manden føler jalousi og magtesløshed i forhold til situationen udenfor muren. Savnet af forhold til kvinder er naturligvis stort, men det er sjældent noget man taler om. Følelser er i det hele taget tabubelagt i fængslets mandeverden. Sexlivet i fængslet klares først og fremmest med onani.

Det er vanskeligt at have et åbent homoseksuelt forhold i fængslet. Det forekommer mig at fordomme mod homoseksuelle er større i fængslet end uden for.

Sociale og følelsesmæssige konsekvenser af fængslet

Det er sjældent man hører en “sund” latter i fængslet. De værste depressioner forekommer imidlertid under varetægtsfængslingen, det er her de fleste selvmord sker. Men der er mange fange der har depressive

perioder, hvor de isolerer sig selv.

Fængslet styreform virker ofte ydmygende på fangen. Under visitation er det ydmygende at skulle klæde sig af, mens to betjente står og kikker på. Det er ydmygende at aflægge urinprøve under opsyn. Det er ydmygende at blive behandlet som et barn. Det er ydmygende at der tit ikke er nogen fornuft eller rimelighed i de ting man skal gøre, og at det ikke hjælper at argumentere med fornuft. Diskussioner afsluttes ofte med at betjenten siger: “at sådan er det bare, og du har selv købt billetten”. I forhold til betjentene er fangen altid “underdog”, den der skal bede om lov. Ofte undvære man hellere noget end evig og altid at skulle bede om tilladelse.

Disse følelser af ydmygelse og magtesløshed kan føre til vrede. Mange fanger føler en vrede mod fængselssystemet. En vrede mod autoriteter, myndigheder og kontrollerende personer fangen tager med sig ud af fængslet.

Desocialisering

Livet i fængslet medfører ikke en resocialisering men en desocialisering, der betyder at chancerne for at klare hverdagen udenfor er betydelig ringere efter et fængselsophold. Fangerne oplever fængslet som en institution, der nedbryder deres kontakter til omverdenen. Fængslet og livet udenfor er isoleret fra hinanden, fangen bliver simpelt hen hægtet af i forhold til andre mennesker og i forhold til arbejdsmarkedet. Tabet af kontakt med omverdenen, især familie og venner, er en smertefuld oplevelse for de fleste fanger. Straffen er reel. En del fanger mister al kontakt til livet uden for muren, får aldrig besøg, aldrig et brev. Nogle fanger afskærer selv bevidst kontakten med verden udenfor. Forholdet til kæreste, familie og venner begrænses med vilje. Denne strategi har flere årsager. Fanger mister alligevel ofte forbindelsen med kæreste,

familie og venner fordi de afskærer forbindelsen. Ved selv at gøre det undgår man nederlaget og overraskelsen. Fangen søger at gøre de følelsesmæssige bånd mindre betydningsfulde med argumenter som: kvinder er alligevel løse på tråden eller har et rimeligt krav på at have en mand ved sin side, børnene skal ikke opleve at se deres far i fængsel, forældrene er gamle og senile, og familien er bare til besvær, og vennerne var ikke noget at samle på da det kom til stykket. For at klare livet i fængslet må nogle fanger bryde med de sociale kontakter udenfor og koncentrere sig om livet i fængslet.

En del fanger ønsker ikke at deres små børn kommer på besøg. Det begrundes med at barnet ikke skal opleve fængslet. Men årsagen er nok nærmere, at fangen ikke kan bære tabet af kontakten med barnet. En kontakt, der ikke kan opretholdes med nogle få timer i et lille besøgsrum engang imellem. Besøget af barnet minder blot fangen om, at han ikke ser sit barn vokse op. Det er lettere umiddelbart at bryde kontakten. Men desocialiseringen udløser naturligvis et savn af nære personlige forbindelser. Fangen føler sig svigtet af tidligere familie og venner, og har ofte mistet tilliden til andre mennesker. De har derfor også svært ved at skabe nye forbindelser til mennesker efter løsladelsen. Fanger kan have gode venner i fængslet, men disse forbindelser brydes ofte pludselig, uden fangens indflydelse, ved overflytninger til anden anstalt eller løsladelse.

Fangers sprog ændrer sig, man bruger ord og begreber som folk udenfor ikke kender. Alle de skæbner man ser og hører om og selve livet i fængslet, gør fangen mere kynisk. Fordi muligheder for at reagere og handle over for det man synes er uretfærdigt er meget begrænset. Desocialiseringen er også rent praktisk. I fængslet vænner fangerne sig til et langsomt liv, når man kommer ud går alting meget hurtigt, ikke mindst trafikken. Tilpasningen til fængselslivet giver sig udslag i at

mange fanger tænker, taler og bevæger sig langsommere end de gjorde udenfor. Nogle bliver ligeglade med sig selv vasker sig ikke og sjosker rund i en træningsdragt og et par hjemmesko. Fanger kan synes fysisk og psykisk dovne. I visse tilfælde skyldes det simpelt hen dårlig kondition, mangel på frisk luft, men der er også tale om en psykisk træthed og ligegyldighed. De opgiver simpelt hen ævred.

Når man kommer ud fra fængslet ved løsladelsen føler man sig som en fremmed. Som tilskuer til en verden, hvor alting foregår i et andet tempo og hvor man ikke hører hjemme. Den sociale position ændres radikalt i det øjeblik man bliver fange, man er ikke længere "Peter", "far" og f.eks. "tømrer", man er "fange nummer 14". Regelsættet fra samfundet erstattes med fængslets, man visiteres ind, registreres, får sit fange nr. og fotograferes osv. Ved løsladelsen resocialiseres man ikke til sin tidligere position. Der er for det første den officielle stemping i form af en straffeattest, der er en alvorlig hindring for genindtrædelse på arbejdsmarkedet. Men der er også den uformelle stemping i form af afstandstagen fra en dømt person. Desocialiseringen strækker sig langt ud over fængselsopholdet. Alle de myndigheder, instanser og flertallet af politikere og andre mennesker, der på det teoretiske plan mener at fanger skal resocialiseres ved løsladelsen, afskærer i praksis mulighederne når det kommer til stykket. Forvent dig ikke for meget.

Passivering

Fængslets strategi er at parkere fangerne passivt. Nogle fanger går så at sige i dvale følelsesmæssigt og socialt. Andre fanger er uhyre bevidste og urolige for konsekvenserne af passiviseringen og parkeringen i fængslet. De er bange for, at de ikke vil være i stand til at klare hverdagen uden for muren. Den detaljerede bestemmelse af fangernes aktivitet i tid og rum fører til en passivitet, der nærmest er et fy-ord i verden udenfor, hvor man konstant skal være aktiv, hvor hvert sekund er et led i en

karriere og selvrealisering.

Nogle langtidsfanger mister interessen for verden udenfor fængslet og bliver indadvendte i takt med, at breve og besøg udefra svinder. Fængslet passiviserer ikke kun fangen mens vedkommende er i fængslet. Passiviteten tages ofte med ud ved løsladelsen. Selv sunde og raske fanger uden misbrugsproblemer, der ikke er fyldt 30 og som havde haft fast arbejde indtil de blev fængslet, drømmer kun om én ting - en passiv tilværelse som førtidspensionist.

Tillært hjælpeløs

Fængslets detaljerede regler fjerner fangens selvbestemmelse selv i de mest dagligdags ting og kan skabe en følelse af hjælpeløshed og afhængighed, som er uforenelig med man føler sig som et voksent menneske. Frarøvelsen af selvbestemmelse, handlemuligheder på det hverdagsmæssige plan, bryder med det billede og de krav der stilles til det moderne menneske uden for muren.

Det passiviserende monotome fængselsliv hindrer ikke blot fangen i aktiviteter, som kunne aflede vedkommende fra personlige problemer, men skaber en følelse af tomhed og meningsløshed. Livet i fængslet føles spildt.

Fængslet bestemmer fangens omgivelser og de mennesker han omgås. Det er et miljø som begrænser fangens kontrol over dagen og begrænser valgmulighederne. Det er væsentligt for mennesker at have - eller i det mindste føle de har en vis kontrol over deres omgivelser. Mennesker med lav grad af kontrol over deres omgivelser tror ikke deres handlinger fører til ønskværdig resultater eller de kan afværge ubehageligheder. De tror ikke, de kan gøre noget for at påvirke begivenhederne omkring dem. De lærer at det ikke nytter at reagere selv over for ubehagelige

forhold. De bliver tillært hjælpeløse. Tillært hjælpeløse mennesker reagerer passivt overfor omgivelserne fordi de har lært, det er nyttesløst eller umuligt at kontrollere situationen omkring dem.

I fængslet befinder man sig i en sådan situation. Fangen har begrænset valg hvad angår beskæftigelse og fritidsmuligheder. Tid og sted for alle aktiviteter er bestemt af fængslet. Fængslet er en blanding af ekstrem forudsigelige og usikkerheden, som fangen har meget få muligheder for at påvirke. Dagen i dag er som dagen i morgen, uden fangen kan forandre sin situation. Fangen kan blive flyttet eller isoleret uden varsel og uden mulighed for at hindre det.

Men samtidig lever fangen i en beskyttet verden. Der bliver sørget for det fornødne. Fangen bliver derfor i stigende grad ude af stand til løse de problemer og udfordringer, som hverdagen i fængslet - for slet ikke at tale om livet udenfor - måtte byde på. Den tillærte hjælpeløshed er en konsekvens af den passive parkering af fangerne. Nogle fanger vænner sig til fængselslivet. Det bliver det normale liv. Det gælder specielt langtidsfanger og folk med mange domme. Nogle fangen begynder at tro at de behandles som de gør, fordi de er som de er. Konsekvensen af fængslets nedbrydningen opleves efter set stykke tid ikke som et resultat af fængselslivet, men som et kendetegn ved dem selv. I denne situation opstår det paradoks at det fængselsliv fangen egentlig hader, kommer til at fremstå og fungere som et tryk ramme de dårligt kan leve uden.

Fanger der totalt har opgivet at påvirke situationen omkring dem, bliver i fangesproget kaldt håndtamme. Det er mønsterfangeren, der overholder reglerne og har opgivet at protestere og bevare en indflydelse på sit liv. Den tillært hjælpeløse står i en vanskelig situation ved løsladelsen. Fangen har levet i et miljø uden udfordringer, uden mulighed for at bestemme over sin dag, uden mulighed for at løse sine personlige og praktiske problemer. Fra en tilværelse af afhængighed, hvor alle basale

behov har været klaret af personalet, skal fangen pludselig være selvhjulpen. Den nyvundne frihed betyder usikkerhed og udfordringer. De roller og evner som har været parkeret i fængslet kan ikke uden videre aktiveres igen. Fangen oplever en følelse af utilstrækkelighed til at klare sig i et samfund, som kræver initiativ og handlekraft. En håndtam fange vil have svært ved at finde job, skabe kontakt til andre mennesker, klare sin hverdag. Derfor ender mange fanger med at returnere til fængslet eller bedste fald som førtidspensionister og bistandsklienter.

Jeg oplevede et par eksempler på fanger, der ikke ville løslades. Den ene barrikaderede sig på et toilet og klagede over sidste lønudbetaling for at forhale løsladelsen. En anden nægtede at blive løsladt før han fik en lejlighed, der opfyldte ganske bestemte krav. Andre fanger har såkaldt "løsladelseskuller". De er ikke specielt glade, men nervøse og irriterede op til løsladelsen.

Kapitel 3

Fangesamfundet

Fængslet er et delt samfund. Der er vogterne og der er fangerne. For vogterne er fanger ikke mennesker man ville omgås, hvis man ikke netop var ansat til at vogte dem. Vogterne er i fængslet frivilligt, de er ansat, de kommer og går. Fangerne er indsat, de er tvunget til at være i fængslet 24 timer i døgnet. Der er et sæt regler for vogterne og et andet for fangerne. Det er derfor ikke så mærkeligt, at der opstår et særligt fangesamfund. Fanger omgås mest fanger. De lever tæt sammen fra klokken 7:00 til 21:25. De er sammen på arbejde og på gårdtur, mange laver mad og spiser sammen. Kontakten til fangevogterne er mindre og formel. Den har i langt de fleste tilfælde et konkret praktisk formål, som kun kan løses af vogteren. Åbne en dør, hente post, osv.

Hvis en fange har et personligt problem henvender han sig til en medfange fremfor fængselsbetjenten. Der er naturligvis problemer, som fangen henvender sig til betjentene og andet personale med, fordi kun de rent praktisk kan løse dem, f.eks. problemer i forhold til myndigheder udenfor muren. Men i sådanne tilfælde diskuterer fangen ofte problemet med medfanger først, for at få deres vurdering og holdning. Det er også fangerne, der udøver en væsentlig del af den uformelle orden blandt fangerne. Det vil sige hvordan man skal opføre sig i fangesamfundet. Ris og ros fra medfanger spiller en større rolle end ris og ros fra personalet, fordi fangen deler hverdag, livsbetingelser, normer og værdier med sine medfanger.

Holdningen fra fængselsvæsnet er, at fængslet er et forhold mellem den enkelte fange og systemet: "Do your own time", er rådet til fangen "Pas din egen afsoning, lad være med at blande dig i andres problemer, så kommer du lettest igennem systemet". Fængselsvæsnet hader fangesamfundet og dets sammenhold. De skildre altid fangesamfundet som et asocialt hierarki hvor fangerne plager hinanden. Men at betegne fangekulturen som "asocialt" skyldes at man ser den udefra og ovenfra. Det er fængslets perspektiv på fangesamfundet. Vel er fangekulturen antisocial i forhold til fængselsregimet, og den er i et vist omfang ulovlig, men er naturligvis ikke antisocial i et fangeperspektiv. Den er netop en meget social reaktion på fængslets styreform, en reaktion som skaber fællesskab og sammenhold.

Fangerne er solidariske i forhold til fængselsregimet. Den kommer til udtryk, hvis en fange er blevet dårligt behandlet. Det oprører fangebefolkningen. Den viser sig ved strejker og kollektive aktioner, hvor opbakningen for det meste er stor. sammenholdet viser sig i situationer, hvor et stort antal fanger er vidende om flugtforberedelser,

uden de bliver afsløret osv. Lad mig nævne et eksempel på solidariteten i fangesamfundet. Fængslet isolerede på et tidspunkt en gruppe fanger som man betegnede som "stærke og dominerende" i en særafdeling isoleret fra resten af fangerne. I en periode havde disse "stærke" fanger, der angiveligt skulle plage de svage fanger, gårdtur på samme tidspunkt som resten af fængslets fanger, men på forskellige arealer i fængselsområdet. Under en gårdtur gik der pludselig ca. 90 fanger i samlet flok forbi de betjente, som skulle holde de to fangegrupper adskilt, og over til de "stærke" fanger, hvor der blev spillet en fodboldkamp, for at udtrykke ønske om fællesskab med de fanger fængslet havde erklæret uegnet til fællesskab med resten af fængslets fanger. Det gav en bøde på 50 kr. og 6 dages betinget strafcelle. Men alligevel gentog episoden sig kort tid efter, hvorefter gårdturstiden blev adskilt.

Fangekulturen er en reaktion på fængslet med det på overvågning, kontrol og disciplinering. Set fra fangens perspektiv er fængslet en sær blanding mellem det gamle Østtyskland og en sydamerikansk bananrepublik. Kontrollen, overvågningen, reglerne på den ene side, og det disciplinære straffesystems uretfærdighed og tilfældighed på den anden side.

Man tager reaktionsmønsteret mod autoriteterne med sig ud af fængslet. Jeg føler mig generet og provokeret, når jeg møder Secutitasvagter i butikker, på biblioteket, S-togskontrol, videokameraer her og der og alle vegne.

Fangesamfundet et kollektivt forsøg fra fangernes side på at imødegå det ubehag og pres, som fængslets magt udgør. Fangekulturen er imidlertid også en udadrettet kraft. Ved strejker og aktioner søger fangerne at påvirke fængslet, medierne og offentligheden.

Fangesamfundet har sit eget sprog, sine egne vittigheder og sladder, Fangesamfundet har sin egen kultur i almindelig forstand. Sine egne

forfattere, digtere, sangere, billedkunstnere og teaterfolk, der udtrykker fangesamfundets tanker og følelser.

De fleste fanger er sig bevidst, at de lever i to verdener, dels den inden for muren og dels den udenfor. Fangen oplever en konflikt mellem at søge at bevare det "jeg", der er nødvendig for livet udenfor fængslet, og samtidig tilpasse sig livet i fængslet. At blive en del af fangesamfundet kan ses som en løsning på denne konflikt. Fangen kan bevare dele af sit "jeg" og samtidig undgår han den tilpasning og nedbrydning som fængslet kræver og bevarer dermed sine sociale færdigheder.

Fangesamfundets normer

Fangekulturens normer er ikke vidt forskellige fra de normer der er uden for muren. Du må ikke stjæle fra en medfange, du må ikke stikke en medfange, man er solidarisk med en fange, som bliver udsat for urimelig behandling, udnyt ikke dine medfanger, vær sej, stol aldrig på en betjent. Stikkeri er ikke accepteret. En fange, som har stukket en medfange til politiet eller til fængselsmyndighederne, vil have det meget svært på sin afdeling. Fangerne søger at løse interne problemer selv, evt. via talsmænd og afdelingsmøder, uden at indblande betjente eller inspektionen. Tyveri fra medfanger er bestemt heller ikke velset.

Forholdet mellem fanger

Det er væsentligt for fangesamfundet hvordan den enkelte fange fungerer i hverdagen. At han er omgængelig, respekterer sine medfanger, at han rydder op efter sig, at han ikke tumler påvirket rundt på fællesarealerne. Mens hashen giver en rolig atmosfære på en afdeling, kan f.eks. amfetamin og visse piller give aggressioner og skabe paranoia, f.eks. rohypnol.

Fangerne har ikke selv valgt at være sammen. Hverken i fængslet eller

på den afdeling, hvor de bliver placeret. Man kan ikke vælge sin afdeling. Det er vigtigt for fangesamfundet at fangerne søger at holde sammen i forhold til fængslet. Hvis fængslet laver særlige restriktioner over for en gruppe af fanger er det vigtigt at alle bakker omkring denne gruppes modstand. Det er vigtig i hverdagen at opbygge dette fælles skab, ved f.eks. en gang om ugen at spise sammen og lave fælles fritidsaktiviteter f.eks., turneringer på afdelingen eller mellem afdelinger i bordtennis, billard osv. Hold regelmæssige møder på afdelingen og mellem afdelingerne om problemer og initiativer. Udgiv et blad til alle fanger. Send bladet til organisationer og enkelt personer udenfor muren..

Udveksel blade med andre fængsler.

Hierarkiet

I fængslet er alle ikke lige, der er ligesom ude i samfundet et hierarki. Fangerne kommer til fængslet med forskellige forudsætninger, nogle er rige andre fattige, fanger har forskellig viden, erfaringer og færdigheder. Nogle klarer sig bedre end andre i fængslet. Der er fanger med alvorlige misbrugsproblemer og fanger med psykiske problemer. Der er udenlandske fanger med kulturelle og sproglige problemer. Der er fanger der har problemer på grund af den type forbrydelse de har lavet, f.eks. seksualforbrydelser. Det er heller ikke anderledes end ude i samfundet. Her vil det også være vanskeligt for en person som er kendt for at være voldtægtsmand at begå sig på en arbejdsplads. Jeg synes ikke det er fangers opgave at straffe fanger, men jeg kan godt forstå hvis der er nogle mennesker man ikke bryder sig om at være sammen med.

“Stærke og svage fanger”

Fængselsregimet har en uskreven norm: alle fanger skal være lige. Der ses skævt til folk, der indretter for godt, spiser godt og lever godt.

Fængselsvæsnet synes det er umoralsk at visse fanger formår at indrette sig behageligt i fængslet. En fange må heller ikke ansætte en anden fange, selv om lønnen er højere end den, fængslet betaler, det betragtes som grov udnyttelse. Kriminalforsorgen har i de senere år beskæftiget sig meget med “problemet stærke og svage fanger”. Der er blevet lavet flere rapporter om emnet. Kriminalforsorgen skildrer problematikken med stærke og svage fanger som et forhold mellem fangerne. At de stærke fanger dominerer, udbytter og plager de svage fanger.

De fanger kriminalforsorgen udnævner til svage fanger er narkomaner, fysisk og psykisk svagt funderede, sex-kriminelle og fanger “der har sladret om andre i deres sag” I en rapport fra kriminalforsorgen lægges der vægt på, at der også er positive stærke indsatte og man ikke må forveksle dem med de negative. Men arbejdsgruppen indbefatter konkret fanger, der er fangepolitisk aktive, som negative stærke fanger. Direktoratet opfatter fangernes solidaritet som et problem.

I et fangeperspektiv ser det anderledes ud. Her er stærk/svag-fange-problematikken i lige så høj grad et forhold mellem fangerne og fængslet, som mellem fangerne. Det er karakteristisk for såkaldte stærke fanger at de ikke tager stoffer, at de benytter sig af muligheden for at uddanne sig, at de holder sig fysik og psykisk i form, at de er selvsikre og velartikulerede. De fanger, fængslet udnævner til stærke fanger, er som regel de velfungerende fanger. De er blandt andet med til at opretholde en vis orden på afdelingens køkken, opholdsstue, vaske- og baderum osv. Uden dem vil hverdagen i fængslet blive langt mere kaotisk, også for de mindre velfungerende fanger. Det er de fanger der søger at skabe et sammenhold mod fængslet som bliver udnævnt til stærke fanger. Det

er fanger der ikke accepterer fængslets regime, men søger konstant at udvide deres muligheder i fængslet.

De svage fanger kan systemet derimod behandle som de vil. De yder ikke den samme form for modstand, skaber ikke de samme problemer for systemet. De kan kontrolleres, de kan lettere parkeres i deres ensomhed, stofmisbrug eller skam over deres kriminalitet. De er de perfekte klienter. De skaber arbejde.. Her er ingen tvivl om magtforholdet. De vender igen og igen tilbage til fængslet og sikrer derved betjentene arbejde.

Justitsministeriet har i forbindelse med nyt fængselsbyggeri planer om at oprette særfængsler for såkaldte stærke fanger med den begrundelse at de plager og udnytter de såkaldt svage fanger. Problemerne med de "stærke" fanger er imidlertid først og fremmet et problem mellem disse fanger og betjentene. Kriminalforsorgen er af den opfattelse at det er de stærke fanger, der styre fangesamfundet og hindre betjentene i at komme i nærmere kontakt med fangerne.

En sådan opdeling af fangerne i såkaldte stærke og svage er på mange leder problematisk. Hvem og hvordan skal man afgøre hvem der er stærk og svag? Det vil betyde en yderlige stempling i forhold til samfundet. Du er ikke alene kriminel og stofmisbruger du er også stærk eller svag fange. Opdeling vil måske ikke betyde så meget for de såkaldt stærke fanger selv om den styreform de kommer til at leve under sikkert bliver mere restriktivt. Men for den resterende fangebefolkning vil det betyde en svækkelse af fangesamfundets muligheder for at imødegå fængslets styring, overvågning, kontrol og dermed øge graden af passivering og tillært hjælpeløshed. Et stærkt fangesamfund betyder at fangen bevare dele af sin identitet og samtidig kan han imødegå fængslets nedbrydning. Fangesamfundet er udgangspunktet for

modmagten den individuelle og kollektive.

Om vold mellem fanger

Før jeg kom i fængsel havde, jeg en forestilling om at fangesamfundet var et meget voldeligt samfund. Dels er der jo mange voldsdømte, og dels fremstilles fængslet som meget voldeligt i medier, et billede fangevogterne ivrigt har bidraget til at tegne. Jeg blev derfor overrasket over det relativt fredelige liv i fængslet. Der er ikke daglig vold mellem fangerne. Der kunne gå uger og måneder mellem voldelige episoder på min afdeling. Det hænder naturligvis, at nogen får et blåt øje. Årsagen til volden er som regel problemer relateret til narko. Selvkontrollen gælder også forholdet mellem fangerne indbyrdes. I betragtning af at nogle af fangerne har svært ved at styre deres temperament, at der er mange med voldsdomme samt det tætte samliv fængslet, hvor man ofte er låst inde med de samme mennesker på få kvadratmeter, er der meget lidt vold mellem fangerne.

Racisme

Det er min fornemmelse, at der er mindre racisme inden for muren end udenfor. Mens jeg så mange racistiske graffiti i arresthusene, var der ingen i det fængsel jeg sad i. Jeg oplevede ingen racistiske konflikter mellem grupper af fanger i min tid i fængsel, og få på det individuelle plan. Det kan der være flere grunde til: der er en fælles solidaritet mod systemet, udlændingene er simpelt hen for mange - ca. 30%, samt det forhold at man lever tæt, at man lærer hinanden personligt at kende, spiser sammen osv., svækker tendenser til racisme. Talsmandsgrupper var meget agtpågivende over for problemer, der kunne udløse racisme. Der var en særlig talsmand for udlændinge i talsmandsgruppen. Talsmandsgruppen bakkede fuldt op om de muslimske fanger i en konflikt om tids- og lokalekrav til at afholde fredagsbøn.

Narko

Narkomanerne er kriminalforsorgens faste kunder. En fængselsbetjent siger: "Når en narkoman bliver løsladt siger vi ikke farvel men på gensyn". Det er mit skøn at mindst 50% af fangerne i det fængsel jeg sad i fra tid til anden er stofmisbrugere, fraregnet hashrygere. Tages denne gruppe med nærmer man sig de 90%. Direktoratet for kriminalforsorgen anslår selv, at 49% af fangerne i de lukkede fængsler er narkomaner. Det sker at fanger bliver narkomaner i fængslet, men det virker bestemt også afskrækkende at se det liv, narkomanerne fører i fængslet. Narkoen er fængslets store problem. Der er mange årsager til problemets omfang. 1) Narkomanerne i fængslet er mennesker, der har begået kriminalitet for at få deres stof, de er derfor også villige til at bryde fængslet, regler for at få stof. 2) I fængslet placeres de dør om dør med dømte for narkohandel og smugleri. 3) Mange søger en flugt fra det trivielle fængselsliv i narkotikaen.

Der er således et marked for narko i fængslet. Et marked, der ligesom ude i samfundet ikke kan kontrolleres væk. Størstedelen af den hårde narko i fængslet bliver smuglet ind af narkomanerne selv i forbindelse med besøg og orlov. Det er til eget forbrug og til videresalg for at finansiere dette forbrug. Det er således mange forskellige fanger, der indsmugler narko. Der er naturligvis også enkelte ikke-misbrugere, som indsmugler med rent profitmotiv. Men der er ikke tale om en mafia med enkelte bagmænd, som sidder på handlen. Det er et bredt marked med mange sælgere og købere.

Selv de mest lukkede fængsler i verden kender til narkoproblemer. Alligevel søger man at kontrollere sig ud af problemerne, dels ved et restriktivt regelsystem. F.eks. kan en fange ikke låne en bog af en besøgende, fordi det kunne dække over indsmugling. Fanger må ikke sælge og købe ting af hinanden, du må heller ikke låne din medfange din

Walkman, for sæt nu det dækker over en økonomisk transaktion i forbindelse med narko. Men ført og fremmest søger man at kontrollere narkoen ved de mange visitationer. Resultatet er i bedste fald ringe. Det gør i hver fald livet surt for fangerne.

Narko og forholdet mellem fangerne

De fleste narkomaner var narkomaner, da de kom i fængslet og fortsætter blot misbruget. Nogle bliver imidlertid narkomaner i fængslet. Narkotikaen er en "flugtvej" fra den ubehagelige virkelighed i fængslet. Kendetegnende for denne "flugtstrategi" er dens korte tidsperspektiv. Narkomanen lever i nuet, tænker ikke på fremtiden - blot en dag frem. De bruger ofte deres kostpenge til stoffer. Låner, selv om de ved, de ikke kan betale tilbage. Mange må hutle sig igennem ugen, og kommer i gældsproblemer og bliver stressede. Nogle vælger derfor at gå i frivillig isolation, hvor de dels kan finde ro og sikkerhed og hvor der serveres mad. Umiddelbart er stoffernes passiverende virkning i overensstemmelse med fængslets strategi, men dels skaber de hårde stoffer også problemer og konflikter og dermed uro, og dels er samfundet holdning til den hårde narko meget negativ. Fængslet ville ikke kunne leve med den dobbeltmoral på den ene side at sætte folk i fængsel for narkoforbrydelser og på den anden side acceptere narkoen i fængslet. De konflikter narkoen medfører mellem fangerne svækker naturligvis også fangernes kollektive modmagt.

Den meget udbredte hashrygning, som har en sløvende virkning, er stort set accepteret i danske fængsler. De fleste betjente vender hovedet den anden vej, når der ryges og reagerer ikke på lugten. Accepten af hashen hænger sammen med dens beroligende effekt på fangerne. Uden hashen ville hverdagen være langt mere konfliktfyldt.

Blandt sælger og køber af narko er der et had/kærlighedsforhold. Begge

har brug for hinanden som sælger og køber, og begge hader hinanden som afpresser og dårlig betaler. Narkotikaen i fængslet bekæmpes med kontrol. Narkomaner, narkohandlere og visitationsbetjente jager rundt i fængslet efter hinanden som mus, kat og hund lukket inde i et lille rum. Betjenten er stolt og glad, når han finder stoffer. Et fund der blot vil skærpe konflikterne mellem handlere og brugere. Narkoproblemerne medfører ekstra restriktioner og visitationer også for ikke-narkomaner. Narkomaner er derfor ofte upopulære blandt fanger, der ikke bruger hård narko.

Hos narkomanen har narkoen første prioritet, den er centrum i tilværelsen. Det snakken drejer sig om er: hvordan fås stoffet, af hvem, til hvilken pris, hvordan skaffes penge osv. Alle andre emner er sekundære. Har man ikke den fælles interesse i narko, er det begrænset hvad man kan snakke om. Narkomanen mangler konstant penge. Han søger ofte at låne uden at kunne betale tilbage, hvilket skaber mange konflikter til medfanger, der føler sig snydt. Det skaber også en vis utryghed, at der er påvirkede personer i fællesarealerne, og det tiltrækker visitationer. Påvirkede narkomaner bliver bedt om at gå ind på deres pind. Endelig har nogle narkomaner vanskelig ved at klare dagligdagen, personlig hygiejne, rydde op efter sig i fællesområderne osv.

Også fangerne synes således narko er et problem i fængslet. Da fængslet i vinteren 94/95 begyndte at tale om en deling af fængslet i en stærk og svag afdeling blev problemet akut. Det var talsmandsgruppens opfattelse, at det først og fremmest var narkoen, der var årsagen til de svage fangers problemer og derfor besluttede talsmandsgruppen at indlede en kampagne mod hård narko. Det var ikke nogen uproblematisk beslutning. Det var et brud på en af de uformelle reglerne for fangesamfundet: "Bland dig ikke i andre fangers sager". Desuden var

det mod de umiddelbare interesser for de fleste fanger. For narkomanerne ville det betyde dårlige og dyrere leverancer. For narkohandlerne ville det betyde besværligheder med handlen. Det var min umiddelbare antagelse, at meget få ville stikke hånden ned i det hvepsebo af interesser og konflikter, som narkoen skabte. Problemet blev derfor drøftet grundigt på afdelingsmøder for at søge at sikre opbakning bag kampagnen. Det blev gjort klart, at det var et forhold mellem fangene. Talsmandsgruppen ville ikke stikke narkohandlere til fængslet. Kampagnen var heller ikke en moralsk fordømmelse af narkobrug eller handel. Det var en aktion for at forbedre hverdagen for alle fanger og hindre den todeling af fængslet, som ville forringe alle fangers vilkår betydeligt. Kampagnen gjaldt heller ikke hash.

Talsmandsgruppen besluttede at afholde en hemmelig afstemning om kampagnen for at lodde stemningen blandt fangerne. Resultatet var for mig meget overraskende, med en stemmeprocent på 76 stemte 81% for kampagnen mod hård narko, 15% imod og 3 1/2% blankt. Dvs. mange af narkobrugerne må have støttet kampagnen, hvilket vidner om det potentiale, der er for afvænnning i fængslet. Nogle synes, at talsmandsgruppe skulle blande sig udenom det spørgsmål, og lade være med at spille betjente.

Kampagnen var ikke rettet mod brugerne, dvs. dem, der bare fik narko ind til eget brug. Den var rettet mod de større narkohandlerne, dem der solgte for at tjene penge, solgte på klods og således skabte gældsproblemer, og dermed mange konflikter i fangesamfundet. Talsmandsgruppen kontaktede dem, dvs. man mødte en 3-4 stykker op i deres celle, forklarede dem sagens alvor og bad dem holde op. Truslen var primært udelukkelse fra fællesskabet. Hvis de ikke standsede handlen, opfordrede man afdelingen til at fryse dem ud af fællesskabet. Talsmandsgruppe hængte desuden opslag op, hvor man informerede

om talsmandsgruppens narkopolitik.

Talsmandsgruppen kunne naturligvis ikke løse problemet, i det tilfælde den fik stoppet en handler kom andre til, eller handlerne blev foretaget så diskret, at talsmandsgruppen ikke fik nys om det. Men jeg vil tro, man i det halvår jeg fulgte kampagnen, fik nedsat handlen med 25-50%. Antallet af fanger som gik i frivillig enrum i perioden faldt fra omkring en snes til omkring et dusin. Det lykkedes talsmandsgruppen at gøre omfattende narkohandel for profit i fængslet til noget upopulært.

Fængselsledelsen så formelt positivt på kampagnen. Men brød sig naturligvis ikke om den dobbeltmagt som talsmandsgruppen udøvede over for narkohandlerne ved at komme med advarsler og i enkelte tilfælde en "flad", og greb ind over for dette ved at isolere en aktiv fange i kampagnen. De mest negative overfor kampagnen var visitationsbetjentene, der bestemt ikke ønskede at fangerne blandede sig i deres opgave.

Fangesamfundet og vogterne

Forholdet mellem fangerne og vogterne er central i fængslet. Det er det fængslet drejer sig om: at vogteren holder fangen indespæret. Vogteren låser fangen ud og ind af cellen. Overvåger fangens bevægelser eller eskorterer ham rundt i fængslet.

Der er en kløft mellem fangerne og vogterne. Rollerne indlæres i varetægten. Her er fangen låst inde i cellen 23 timer i døgnet. Den eneste kontaktmulighed til omverdenen er betjenten eller går igennem betjenten. Fangen skal bede om at komme på toilettet og i bad. Fangen skal vænne sig til, at betjentene ikke banker på før de kommer ind i cellen. Kommunikationen består i at fangen anmoder om noget og betjenten giver tilladelse eller ordre. Fangen er pr. definition

“underdog”. Det er et ulige forhold mellem to roller: fange og vogter. Fangen kender for det meste ikke navnet på betjenten. Vedkommende præsenterer sig ikke og bærer ikke navneskilt. Fangen tiltales lige så ofte ved sit fangenummer som ved sit navn. Vogterne har information om livet i fængslet og planer med fangerne, som fangerne ikke har.

At komme fra varetægtsfængsel til afsoningsfængsel er en halv løsladelse, fordi man i afsoningsfængslet ikke i samme grad er afhængig af vogteren. Man kan undgå konstant at indgå i en rolle hvor man er den lille. Man har et vist frirum.

Fangen fratages en stor del af sin personlighed og placeres nederst i et autoritært hierarki, når han træder ind i fængslet. Fange og vogter udvikler fjendebilleder af hinanden. Der er en skyttegravskrig mellem de to grupper, og i en skyttegravskrig kan man ikke rende rundt i ingenmandsland ret længe. Forholdet er en reaktion på den magt, som vogterne udøver: Det er vogteren, der låser fangen inde, smider ham i strafcelle osv. Det er ikke en konflikt man kan snakke sig ud af, den er helt reel.

Forholdet mellem fange og vogter i fængslet begrænser sig til det nødvendige. Almindelig social kontakt ses sjældent. Fanger og betjente drikker aldrig kaffe sammen, de taler sjældent om private ting sammen. Kun det nødvendige: ved udlukning til gårdtur, bestilling af tid til besøg på en anden afdeling osv. Ofte kun “Go´ morgen” og “Go´ nat”. Det er gensidigt, hverken fanger eller betjente opsøger hinanden med henblik på almindelig social omgang. Betjentene er på deres side stressede over fængselslivet. Det er en speciel arbejdsplads, hvor de mennesker de skal beskæftige sig med ofte ikke bryder sig om dem. Der er fra vogternes side den samme tendens til at undgå “unødvendig” kontakt med fangerne. Fængslets ledelse må hele tiden pålægge vogterne at bevæge sig lidt mere rundt på afdelingen. Den ringe kontakt angår også det helt

praktiske. Betjentene bruger ikke afdelingens køkken eller toilet, men bevæger sig ud af afdelingen til særlige personaletoaletter.

Det er på den anden side sjældent der opstår et direkte personligt fjendtligt forhold mellem fanger og betjente. Begge grupper er klar over de skal have en hverdag til at fungere. Selv under konflikter kan omgangstonen være afslappet. Der er en vis professionel holdning fra begge sider. De to grupper søger blot så vidt muligt at undgå hinandens selskab. Den mest negative holdning har fangerne til de betjente, der er tættest knyttet til den direkte fysiske magtudøvelse. Det er betjentene der er stationeret i centralhallen: "Centralbisser". Det er betjente, der ikke går på afdelingerne, men fungerer som udrykningsstyrke, når der er problemer. Visitationsbetjentene er heller ikke populære, ligesom betjentene i straffeafdelingen går for at være skrappe.

Den udvikling i de senere år at fængselsbetjenten både skal være vogter, socialmedarbejder, lærer-, fritidsmedarbejder og psykolog bærer præg af at være en skrivebordside uden kendskab til, hvordan fangen oplever forholdet til betjentene i et lukket fængsel.

Om vold mellem fanger og vogtere

At fanger udøver vold overfor vogterne er sjældent, jeg husker kun et par episode i de år jeg var i fængsel. Det var i forbindelse med anbringelse i straffeafdeling A.1, hvor fangen ikke ville følge med godvilligt, og i en situation, hvor en betjent konfiskerede en pakke heroin en fange netop havde købt. Vold mod en betjent har alvorlige konsekvenser for fangen. Ud over en længerevarende isolationsstraf følger flytning til anden anstalt, samt at betjentene vil være på nakken af ham resten af hans afsoning.

Vogternes vold mod fanger kaldes magtanvendelse, den anvendes i de situationer, hvor fanger nægter at følge anvisninger og hvor disciplinen må gennemtvinges. Det klassiske eksempel er ved anbringelse i

sikringscelle.

Jo mere vogterne søger at kontrollere og overvåge fangens liv, jo mere stritter fangen imod. Horsens Statsfængsel - som kører et mere restriktivt regime end Vridsløselille Statsfængsel - har langt flere enerumsanbringelser, fikseringer og mere brug af håndjern end Vridsløse.

Andre personalegrupper

Fangerne nærer generelt mistillid til at personer ansat i fængselsvæsnet vil dem noget godt. De er nervøse for at personlige oplysninger benyttes som grundlag for yderligere sanktioner mod dem. Holdningen til værk mestrene på de velfungerende arbejds-pladser og til lærerne i skolen er noget mere positiv end til betjentgruppen med rene bevogtningsopgaver. Dels synes fangerne, der foregår noget meningsfuldt, og dels føler de ikke disse personalegrupper i samme grad har kontrollerende opgaver.

Socialrådgiverne

De fanger jeg kender er meget kritisk om socialrådgiverne. Grunden kan være at det ofte er socialrådgiverne, der kommer med afslagene på fangernes anmodninger. Fangerne har en forventning om, at socialrådgiveren kan hjælpe dem, støtte dem osv., og disse forventninger bliver ofte skuffede. Fængslet er bestemt ikke nogen institution til løsning af sociale problemer. Socialrådgiverne synes at have meget lidt indflydelse på beslutningerne vedrørende fangernes behandling. Der sker også en socialisering af socialrådgiverne og af de andre personalegrupper til vogternes holdninger. Med tiden bliver lægen og socialrådgiveren lige så mistænksom overfor fangen som betjenten. De ser en simulat og en platugle i enhver fange. Socialrådgiverne bliver også via narko-restriktionerne en del af det kontrollerende system. De har på ingen måder tavshedspligt over for fængselsvæsnet og har derfor

svært ved at opbygge et tillidsforhold til fangerne

Psykologen

Statsfængslet har en psykiatrisk og en psykologisk konsulent med meget lavt ugentligt timetal. De påtager sig ingen egentlig behandling af fangerne, men udfærdiger erklæringer til brug i sagsbehandlingen. Mange fanger har brug for psykologhjælp, men den er vanskelig at få, ventetiden er mere end et halvt år. Det er også et problem, at behandleren er en del af systemet. Sundhedspersonalet i fængslerne er ikke underkastet tavshedspligt - tværtimod er de forpligtet til at give oplysninger videre til fængselsvæsnet. Fangen har derfor ikke tillid til, at hans informationer ikke vil blive brugt mod ham i fængselssystemet.

Kapitel 4

Modmagt

Fra afmagt til modmagt

I de fleste beskrivelser jeg har set af fængslet og fangerne er forhold mellem dem beskrevet som "magt og afmagt" mere end "magt og modmagt". Afmagt er en situation, hvor der ikke er nogen udvej, nogle midler eller muligheder for at ændre situationen indbefattet det at modsætte sig, eventuelt standse eller ophæve magten. En del af afmagten består netop i, at modmagten ikke ses som en mulighed. Modmagten repræsenterer det at "komme ud af afmagten" og over til at skabe midler og muligheder for at ændre sin situation og modsætte sig magten.

Skildringer af modmagt - forstået som modmagt - er ikke almindelige. Fangevogterne og offentligheden opfatter sjældent fangernes udtalelser og handlinger som modstand, men som: uvilje, hærværk,

bølleoptræden, pjat, barnlighed, ondskabsfuldheder, rygter og sladder, det vil sige afvigende adfærd eller usamarbejdsvillig opførsel; ting som retfærdiggør, at disse mennesker netop er i fængsel og skal overvåges og kontrolleres nøje. Kun mønsterfangen, der tillært hjælpeløse og passive fange ser fængslet som “resocialiseret”, klar til at blive lukket ud, ude af stand til at klare sig i samfundet, for derfor igen at blive fanget ind af fængslet.

Hvorfor modstand?

Fangens modmagt mod fængslet beskrives derfor som afvigende og asocial adfærd. En række un-der-søgelse har imidlertid vist at fanger som er oprørske, der afviser de formelle fængselsregler, klare sig bedre ved løsladelsen og minder rent faktisk mere om “normale” personer uden for fængslet. Den tilpasning, som er ønskelig ud fra fængslets kontrolsynspunkt med overholdelse af fængslets regler og passivitet, er ikke en ønskelig tilpasning, set ud fra fangens muligheder for at klare sig i samfundet efter en løsladelse. De fanger som var mindst tilbøjelige til at rette sig efter betjentenes ordre, har større succes under prøveløsladelse end de veltilpassede fanger. En canadisk undersøgelse har f.eks. vist at fanger med 5-10 disciplinære rapporter havde større chance for at klare sig igennem prøvetiden, end fanger med 0-5 disciplinære rapporter. De fanger, som var blevet “håndtamme” og totalt tilpasser sig fængslets krav og normer, havde sværest ved at klare sig uden for muren.

Det er ikke så mærkeligt, at det er de fanger der udvikler effektive modmagt, der har den største chance for at komme igennem et fængselsophold uden de negative konsekvenser. Modmagtsstrategier som søger at presse fængslets bestemmelse af fangens rum, tid og aktivitet tilbage, for at skabe rum og tid til aktiviteter fangerne selv bestemmer individuelt og kollektivt.

Modmagt

Den modmagt jeg vil give eksempler på er ofte den modstand der ligger før, bagved og ved siden af det man normalt forstår ved politisk protest og modstand.

Modmagt er ligesom magt en praksis der udøves. Noget man gør for at modvirke eller påvirke andre menneskers handlinger og tanker.

Modmagt er de handlinger, fangerne foretager sig for undgå eller modvirke fængslets magtudøvelse. Modmagt er således antidisciplinær. Det er at handle på tværs af disciplinen i alle dens former, uden det er tilladt af de fastlagte regler. Modmagt strækker sig fra den lille individuelle trods - at gå langsomt når man eskorteres rundt i fængslet, til det kollektive oprør.

Mod kontrol med rum og tid

Fangen søger at undgå fængslets overvågning, kontrol og disciplinering for at bevare sit "jeg", privatliv og værdighed. Fangen gør kontakten med personalet mindst mulig. Han søger hen til steder, hvor han ikke er overvåget, i det hjørne af gården, eller i det indhak på gangen, hvor han ikke umiddelbart kan ses. Ikke nødvendigvis for at lave noget man ikke må, men for blot at være privat.

Visse fanger er, af disciplinære årsager eller fordi de betragtes som "flugttruede", under skærpet overvågning. Det er ubehageligt konstant at være særlig overvåget. En reaktion er at lege kispus med systemet. Engang imellem gemmer fanger sig i fængslet, ikke for at flygte, men bare for at drille. Det udløser den helt store eftersøgning.

Fængselslivet udgør en sær blanding af monoton forudsigelighed og usikkerhed, fordi fangen har ringe kontrol over sine omgivelser.

Forstyrrelser i denne orden er i sig selv væsentlige pusterum. Strejker og aktioner, hvor fangerne f.eks. nægter at gå ind efter gårdtur og bliver

ude til midnat, bryder monotonien og skaber en følelse af evne til at påvirke livet omkring en. Alene det at være udendørs en sommeraften er vidunderligt, når man ikke har prøvet det i årevis.

En modmagtsteknik mod ro og orden er at fremkalde uorden og uro. Et eksempel er at smide affald ud af vinduerne. Der er ikke tale om en bananskrald eller et stykke papir, men systematisk at smide aviser, blade, mad, møbler, hvad som helt ud af vinduet i store mængder, så arealet omkring bygningerne flyder med affald. Ideen er at fængslet skal ikke ligne en velordnet institution, men en institution hvor orden ikke hersker. Under en konflikt flød arealerne omkring fængslet i lange perioder med affald til stor irritation for fængselsvæsnet. De hader uorden.

Tremmekoncert er en anden måde at fremkalde uro. Den afholdes som regel efter indlukning klokken 21:25 og til ud på natten. Den består i, at fangerne hamrer på tremmerne eller sidder oppe i vinduet og trommer på de metalaffaldsspande, der er standardudstyr i cellerne, for at lave den maksimale larm. De enkelte cellefløje spiller op til hinanden og konkurrerer om at larme mest. Under konflikter, hvor fangerne er isolerede i deres celler, er det med til at skabe fællesskab og sammenhold. Det larmer desuden i den grad, at fængslets naboer ringer og klager og spørger hvad der sker. For en udenforstående kan disse aktionsformer synes barnlige, men fængslet tager dem i hvert fald alvorligt. Enhver uorden er et angreb på regimet. Under en konflikt blev affaldsudsmidning straffes med 10 dages isolation og i gentagelsestilfælde med flytning til anden anstalt.

Meddelelser og slagord i forbindelse med konflikter kan også skrives på væge og muren, eller på lagner, der kan hænges ud af vinduerne som bannere.

Mod disciplin

Lydighedsnægtelse er en anden modmagtsteknik. Individuelt er den ikke meget værd, den er nedkæmpet på et øjeblik, men kollektivt fungerer den. F.eks. ved at samtlige fanger nægter at gå ind fra gårdtur. Kommer det som en overraskelse, kan fængslet ikke umiddelbart gøre noget. Det tager tid at mobilisere det nødvendige antal betjente til at tvinge fangerne ind, selv hvis de blot øver passiv modstand. En variation er at lade det sive, at en sådan aktion er under opsejling, uden at gennemføre den, og således påføre fængslet en mobilisering uden grund. Lignede aktioner er at nægte at gå i cellerne om aftenen eller "sit down" aktioner i centralhallen eller på arbejdspladserne. Vær ulydig mod dem, der vil umyndiggøre dig.

Mod tvangsarbejde

Den traditionelle modstandsform er strejken. Den har imidlertid ikke samme effekt inden for muren som udenfor, da fængslet ikke er afhængig af fangernes arbejdskraft. Strejke er desuden forbudt og straffes med bøde og isolation. Den bruges derfor oftest kun symbolsk, dvs. som endagsaktioner, for at markere en utilfredshed. En anden protest mod tvangsarbejde er sabotage af maskinerne, således at produktionen bliver ubrugelig eller bevidst at lave fejl og dårligt arbejde.

Ønsker fanger at nedlægge arbejdet i længere tid for at protestere, fremkalder de i stedet en situation hvor de bliver enerumsanbragt. Dvs. en situation, hvor fængslet isolerer fangerne under med henvisning til opretholdelse af sikkerhed og orden. Nu er det formelt ikke en straf, men en nødvendig forholdsregel, og fangen opretholder dermed sin arbejdsdusør. En sådan situation skabes almindeligvis ved sabotage af sikkerhedsudstyr: f.eks. klippe ledninger over eller fjerne låse, fylde dem med lim og tændstikker, ødelægge hængslerne på celledørene så de ikke kan lukkes, ved almindelig hærværk f.eks. at smide med maling, hælde

cement i kloakken osv. Ved at forbyde strejkeretten har fængslet således blot opnået at få mere hærværk.

Legale og illegale former

Modmagtsteknikkerne kan opdeles i legale og illegale. De legale omfatter den formelle klage eller juridisk proces. Da det er Direktoratet for Kriminalforsorgen, der udarbejder cirkulærerne, styrer fængslerne og selv tager sig klager over fængslet, føler de fleste fanger, at den formelle klagevej er en narresut. De fanger, der har en god advokat som ikke har sluppet dem ved domsafsigelsen, men også varetager deres interesser under afsoningen, står langt stærkere. Fangerne i det fængsel jeg sad i betalte 3 kr. pr. uge til en fond, der dækkede udgifter i forbindelse med civile retsager mod fængslet. Fængselsvæsnet hader at blive slæbt i retten, specielt af fanger. Det kunne være retsager om fængselsvæsnets overtrædelser af forvaltningsloven og andre administrative regler. Det er langt mere effektivt at udtage en civilretslig stævning end at klage over fængslet til direktoratet for kriminalforsorgen.

De illegale modmagtsformer spænder fra lydighedsnægtelse i forskellige former til sabotage.

Modmagtens retning

Modmagten kan også opdeles efter hvem de er rettet imod. De kan være rettet mod det formelle magtapparat: fængslets ledelse og Direktoratet for kriminalforsorgen. En sådan påvirkning kan være indirekte, idet fangerne søger at påvirke pressen og dermed offentligheden.

Fængselsbetjentenes fagforening og talsmandsgruppen for fangerne i det fængsel jeg sad i havde i sommeren 1994 en "pressekrig" kørende, hvor de hver især via medierne søgte at give offentligheden hver deres billede af problemerne i fængslet. Et andet eksempel var besættelserne af vagttårne. En eller flere fanger kravlede op i et vagttårn inde på

fængselsarealet og nægtede at gå ned. De var umiddelbart svære at fjerne uden at bringe fangerne eller de betjente, der skulle hente dem ned, i fare. Så aktionerne fik lov til at forløbe, indtil fangerne frivilligt kom ned efter et døgnstid. Tårnbesætterne kunne fotograferes udefra. De blev kombineret med at talsmandsgruppen udsendte pressemeddelelser om årsagen til de pågældende aktioner. Efter et par besættelser blev tårnene inden for muren fjernet. En variation af denne aktionsform er at besætte taget på fængselsbygninger. Denne aktion har den fordel at den kan ses på lang afstand og er derfor effektiv hvis man vil have offentlighedens opmærksomhed.

Modmagten kan også være rettet mod fængselsbetjentene som gruppe. Når betjentene aflyste en fritidsaktivitet, skabte fangerne ekstraarbejde ved at strejke, en afdeling af gangen, eller nægte at gå ind i cellerne ved indlukning. Aktioner kan også være rettet mod den enkelte betjent. Det kan være i form af en kollektiv klage over vedkommende, eller forskellige former for mobning. For eksempel at samtlige fanger ikke taler til vedkommende fangevogter. Et andet eksempel er at hænge en liste op med navne på vogtere som er "stærkt negative" og som man skal være særlig opmærksomme på.

Modmagtens effektivitet

Det er vanskeligt at finde modmagtsteknikker, der kan presse fængslet. Dels har fængslet ikke brug for fangernes arbejdskraft, og dels er de fleste modstandsformer regelbrud, og kan derfor straffes med isolation og andre straffe, som hurtigt bryder de fleste kollektive modstandsformer. Fangernes pressionsmiddel kan være at skabe uro. Fængslet ønsker at opretholde et billede af, at der hersker ro og orden i institutionen, ikke mindst i forhold til offentligheden. Desuden påfører uro fængselsvæsnet omkostninger.

I enkelte tilfælde lykkedes det at finde aktionsformer, hvor fængslet ikke umiddelbart kunne straffe tilbage. Et eksempel var, da fangerne boykottede fængslets købmand i protest mod, at prisniveauet var for højt. Fangerne tilbageleverede de penge de fik udbetalt til selvforplejning og krævede i stedet, at fængslet skulle udlevere mad. Det ville blive vanskeligt for fængslet. Det gamle køkken var nedlagt, det ville være dyrt at få mad udefra, og arbejdskrævende at fordele det. Fængslet havde således på dette punkt brug for fangernes samarbejde. Ledelsen i fængslet mente, fangerne var forpligtede til selvforplejning, men kunne ikke tvinge fangerne til at købe ind og lave mad, og ikke straffe dem for at lade være. Det lykkedes rent faktisk fangerne at få skiftet købmanden ud i løbet af fire uger.

Købmandskonflikten

Nedlæggelsen af det centrale fængselskøkken og overgangen til selvforplejning opfattede de fleste fanger som et stort plus. (Det forstår man, hvis man har smagt fængselskosten). Fangerne fik i stedet udbetalt 38.05 kr. om dagen til kost, problemet var blot at fængslets købmand udnyttede sin monopolstilling. Prisniveauet i fængselsbutikken var 26% højere end de gennemsnitlige priser i følge Danmarks Statistiks forbrugerpriser. Efter mange klager til fængslets ledelse og Direktoratet, samt resultatløse forhandlinger gennem et lille års tid, besluttede fangerne at boykotte købmanden og kræve fængselsmaden tilbage. Den 20.4. 1994 returnerede fangerne deres kostpenge og udbad sig mad fra fængslet. Inspektionen svarede, at man ikke var forpligtet til at forpleje fangerne, men man ville på arbejdsdage tilbyde frokost. Derudover kunne fangerne i weekenden købe bagervarer gennem en af fængslet godkendt bagerbutik.

Fra den 27.4. til den 18.5. boykottede fangerne købmanden. Samtidig lykkedes det talsmandsgruppen at få medierne til at interessere sig for

sagen. Den 17.5 meddelte fængslet, at man havde fundet en ny købmand. En Favør-butik, som ville levere varer til samme priser som Favør uden for muren.

En sidehistorie var, at under konflikten havde fangerne udvidet deres køb hos bageren til ikke kun at omfatte brød. De købte mel, gær, juice, æbler, kyllingerne og ost. Fængslets visitationshold beslaglagde disse varer til en værdi af 5.000 kr, idet de gjorde gældende, at det ikke var i overensstemmelse med aftaler. Inspektionen meddelte at varerne ville blive destrueret. Talsmandsgruppen svarede, hvad sandt var, at der ikke var nogen aftale om, hvad fangerne måtte købe gennem bageren, samt at varerne var fangernes ejendom, og hvis vi ikke kunne få dem ind i fængslet, ville vi forære dem til "Himmelekspressen", en institution for hjemløse. Anstalten nægtede os tilladelsen hertil med den begrundelse, at vi måske ville prøve at få refunderet nogle af vores udgifter herigennem. Maden blev således kørt til en forbrændingsanstalt og destrueret. Fangerene besluttede herefter at indstævne fængslet for retten. Dagen før retssagen skulle for, tilbød fængslet forlig og tilbagebetalte pengene til fangerne.

Talsmandsgruppen havde planer om andre aktionsformer, hvor fængslet vanskeligt kunne straffe. F.eks. bede fangerne sende al deres private tøj hjem og anmode om at få udleveret fængselsmundering, hvilket ville koste fængslet mange penge. Eller starte en legal klagekampagne. Det vil sige kræve aktindsigt og skriftlige begrundelser ifølge forvaltningsloven, for alle beslutninger fængslets tog i forhold til fangerne og påklage dem i systemet hele vejen op, hvilket ville belaste det bureaukratiske system i alvorlig grad.

Talsmandsgruppen forberedte en sådan kampagne med fortrykte anmodningsskrivelser og klagevejledninger til alle fanger.

Selvfølgelig skal man søge at vinde konflikter. Men selv om man ikke får opfyldt sine krav kan det være nyttig at kæmpe alligevel. Selve det at have ydet modstand, ikke bare finde sig i alt er vigtigt for at opretholde sin værdighed. Og modstandens styrke indgår naturligvis i fængslets overvejelser næste gang de prøver et eller andet.

Modmagtsstrategier

Modmagtsstrategi er at undslippe magtsstrategi. Fangerne udvikler deres egne strategier, der ikke altid er særlig effektive eller frugtbare. Det er vanskeligt i et så repressivt system som et fængsel. Ligeså forskellige fangerne er, ligeså mangfoldige er også deres måde at klare sig igennem fængselslivet. Nogle fanger bliver "mønsterfanger" tillært hjælpeløse, inaktive og passive. Andre går amok. Nogle søger at fedte og snyde sig til en behageligere hverdag, andre bliver paranoide kværlanter, nogle bryder helt sammen, går i frivillig isolation og ind i deres egen verden, nogle laver hærværk, smider afføring og affald ud af vinduet - opfører sig udisciplineret. Mange dulmer ubehaget ved fængselslivet med narko, andre søger styrke ved fysisk træning eller ved at indgå i subkulturer, andre igen arbejder fangepolitisk. Man kan opdele fangers modmagtsstrategier i individuelle og kollektive:

Individuelle strategier

Fangers strategi bygger i stor udstrækning på individuel styrke. Mange fanger foretrækker at løse deres problemer selv. Den seje fyr, der kan klare sig selv og ikke piver, respekteres af medfanger. Men fangernes evne til at udmønte deres strategier er ofte præget af manglende stædighed, planlægning og evne til at forudse konsekvenser. Fanger har ofte en utrolig kort tidshorisont for deres handlinger.

Mange fanger prøver at sno sig gennem et fængselsophold. Det primære mål er at komme ud på orlov, til åben fængsel og blive løsladt så hurtigt som muligt. Sekundært at skabe de behageligste afsoningsbetingelser i

fængslet. Hvis det udvikler sig til et egotrip er det en farlig strategi. Man kan ikke i årevis manipulere sig igennem fængselslivet på opportunistisk vis uden at blive gennemskuet. Den indebærer en risiko for at blive ensom i forhold til fængselssamfundet.

Klage, brokke og plage

Nogle fanger føler sig uretfærdig behandlet af fængslet. De føler sig ofte specielt forfulgt, grænsende til det paranoide. De jamrer og brokker sig til alle, der gider høre på dem, og sender en strøm af klager. Det er ikke alle, der går i frivillig isolation, fordi de ikke kan klare sig i fællesskabet, nogle gør i det som en individuel proteststrategi. En fange i fængslet lukkede sig inde i sin egen verden i frivillig isolation uden omgang med medfanger. Men samtidig sendte han et utal af klager til Direktoratet over stort og småt og kritiserede konstant fængslet i et forsøg på at opnå opmærksomhed: hør på min klage, se hvor dårligt jeg har det! Han betragter fængslet som en faderlig autoritet, der har svigtet sin opgave.

At få ret over for systemer kan blive en besættelse. Flere fanger, inklusiv mig selv, har flere ringbind med korrespondance med Direktoratet. Formålet er dels at søge at opnå noget, dels at irritere systemet. Selv om fængselsvæsnet stempler de mest aktive klagerne som kværuleanter, er der ofte en substans i klagerne. Men først og fremmest er klagen en måde at hævde sit selvværd på, at vise at man ikke finder sig i hvad som helst, og at man ikke er helt kuet. Men selv medfangerne kan godt blive træt af den type, der jamrer og brokker sig konstant over forholdene.

En del udenlandske fanger, som ikke er vant til den danske bureaukratiske kultur, tror det hjælper at skrive et brev til dronningen med en lang historie om deres familie og deres egen ulykkelige situation. De tager heller ikke et nej fra bureaukratiet for et nej, men tror de ved at gentage deres anmodninger til bureaukratiet kan plage sig

til et ja, men den går som bekendt ikke.

Selvaktivering og skabe mening

Fængslet behøver ikke blot at være negative erfaringer og nedbrydning. Det kan også være positive erfaringer og ny viden. Jeg lærte at leve sammen med mange meget forskellige mennesker på et lille område og under et vist pres. Isolation er tid i overflod. Tid til at tænke, læse og evt. skrive. Tid til at lære sig selv at kende. Kontakten med politi, retsvæsen og fængselsvæsen er naturligvis også en kilde til viden om statsmagten. Ligesom livet i fængslet gav mig viden om mennesker og leveforhold jeg ikke kendte direkte. Når man har haft sit på det tørre, bliver man en erfaring rigere ved direkte at opleve livsvilkårene nær bunden. Et fængselsophold kan også ændre ens værdinormer - i hver fald for et stykke tid - man sætter mere pris på friheden, naturen og bliver bevidst om hvad man bruger sin tid på. Man lever mere intenst når man er løsladt.

Fængslet behøver heller ikke at betyde en psykisk nedbrydning. Når man er isolationsfængslet er man i en situation, hvor man ikke kan flygte fra sine egne tanker. Nogle modnes af denne proces. Kommer man igennem isolation og et længere fængselsophold uden mén, føler man sig psykisk stærkere. Men det kræver at man i møde går isolationen aktivt. Selv organiserer sin dag. Står op om morgenen, gør gymnastik, kommer ud på gårdtur selv om man er ene, så man mærker vejret og ser himlen, skriver breve eller dagbog, læser, tegner, laver hobbyarbejde og hvad man nu kan finde på. Skabe sin egen mening i de meningsløse rammer fængslet omgiver en med.

Man må imidlertid gøre sig klart at en sådan proces er på trods af fængslet. Den behandling og resocialisering nogle mennesker udenfor muren og nogle fanger troede foregik i fængslerne, findes ikke.

Fængslets strategi er parkering. Den meningsløshed, som fangen oplever, er nedbrydende. En modmagtsstrategi er at søge at holde sig aktiv og trods de passiviserende teknikker. Det vil sige selv at give livet i fængslet en mening og et perspektiv. Ikke blot betragte fængselsopholdet som en død periode - et liv i parentes. Det er forskelligt, hvordan fangerne skaber denne mening i fængselslivet. Nogle går i gang med den uddannelse, de ikke har haft mulighed for, eller været i stand til at gennemføre, udenfor muren. Hvert år er der et par fanger, som tager en hf-eksamen. Det giver en selvtillid, som mange fanger ikke har oplevet tidligere i deres liv.

Nogle engagerer sig i fangepolitisk arbejde. Meningsløsheden i fængselslivet fremkalder den mening at yde modstand mod systemet. Fanger som aktivt søger at kontrollere og påvirke deres egen situation og deres omgivelser begrænser også den tillærte hjælpeløshed. For de fællestalsmænd, jeg oplevede, var det fangepolitiske arbejde ofte også en personlig strategi, der gav dem selvværd.

Andre fanger finder en mening i kreativ udfoldelse. De maler, tegner, skriver, laver kunsthåndværk, spiller musik, osv. En anden måde at skabe mening på er ved fysisk træning. Mange fanger bruger meget tid på vægttræning, andre løbetræner. De oplever små sejre, når de bliver større, stærkere eller løber længere. Den fysiske styrke smitter af på psyken. Den giver ro og balance og en naturlig træthed. Enkelte er også i stand til at finde en mening med arbejdet i fængslet. Det hjælper til at udfylde tiden.

Man kan ikke kun skabe et meningsfuldt liv i fængslet alene. Når man lever i et fængsel i årevis, må man involverer sig med de mennesker, man lever sammen med for at skabe et meningsfuldt liv. Det er imidlertid de færreste fanger der har de fornødne ressourcer med sig ind i fængslet til at bryde meningsløsheden og passiveringen. Det er

endnu færre der finder dem inde i fængslet. De fleste forlader fængslet ringere stillet socialt end da de kom ind.

Individuelt “oprør”

Nogle fanger kan overhovedet ikke tilpasse sig systemet. De reagerer aggressivt på, hvad de føler som ydmygende behandling. De kommer konstant i konflikt med reglerne, hvad der fører til mange disciplinære straffe . Trods disse umiddelbare problemer er disse fanger ofte karakteriseret ved en høj grad af selvværd, skabt netop ved modstanden mod at tilpasse sig fængselsrutinernes begrænsninger. Fanger som nægter at samarbejde med institutionen er bedre egnede til livet udenfor, fordi de demonstrerer handlekraft, uafhængighed og autonomi, mens fanger, som er blevet institutionaliserede, passive og hjælpeløse af tilpasningen til fængselslivet vil mangle initiativ og kapacitet til at tage selvstændige beslutninger, som er nødvendige for at klare sig udenfor tremmerne.

Der er naturligvis stor forskel på om disciplinær overtrædelser drejer sig om besiddelse eller indtagelse af stoffer, om vold mod medfanger og vogtere i blind raseri, eller det drejer sig om disciplinærstraffe udløst af bevidste individuelle eller kollektive konflikter med regimet.

Mens det “oprør”, der er kendetegnet ved bevidste handlinger, kan styrke fangens situation, så er det “oprør” som er karakteriseret ved blindt raseri ikke en særlig hensigtsmæssig. Fanger, der går amok, ender ikke kun i spændetrøje nogle timer. Fanger, som har været i voldelig konfrontation med betjentene, overføres som regel til andre fængsler, isoleres i mange måneder og får efterfølgende en hård afsoning, hvis strategi er at knække dem psykisk.

Flugt

En radikal form for modmagt mod fængslet - i hvert fald på kort sigt - er flugt. Motiverne til flugt kan deles op i flugt fra de ubehagelige livsvilkår i fængslet, og flugt til familie, venner og friheden. Måske har fangen et konkret problem, der kun kan løses ved hans tilstedeværelse udenfor. Jeg kender til flere tilfælde, hvor fangen efter sin flugt ringer til fængslet og fortæller hvornår han kommer tilbage, og rent faktisk kommer frivilligt tilbage. Jo flere problemer, jo mere ubehag og meningsløshed fangen føler i fængslet, jo større er motivet til at flygte. Jo større de personlige og familiemæssige skader ved indespærringen er, jo større er motivet til at flygte. Endelig kan flugten også være en modmagtsstrategi mod fængslet som magtinstitution. Fangen ved godt, at springturen er af begrænset varighed. Det er selve flugten, det at vise at man kan slå systemet, at dets magt ikke er fuldkommen, som er målet. En vellykket flugt glæder fangerne. At stå i sit vindue og se nogen forcere muren er som en lille sejr over regimet.

Strategierne og fangesamfundet

Set indefra opløser fangesamfundet sig således i en forskellighed. Det er meget forskellige former for ulovligheder fangerne har begået og fangerne har haft forskellige motiver til deres kriminalitet. For fangen er medfangeren et menneske med mange evner og dimensioner ud over hans kriminalitet. Der er ikke én fangekultur, men ligesom udenfor muren flere grupper/kliker efter interessefællesskaber f.eks. omkring narkotika, hash, "bikere", bodybuilding, talsmandsarbejdet eller kulturelle og sproglige fællesskaber f.eks. blandt pakistanere, kurdere, latinamerikanere og så videre.

Fangerne reagerer på magten med forskellige strategier, som kun tilsyneladende, eller på nogle punkter, er ens. Fangerne prøver at bevare deres personlighed og vaner gennem forskellige individuelle strategier.

Fangesamfundet er ikke en fast sammensvejet gruppe med fælles holdninger til livet i almindelighed. Tværtimod forekommer fanger mig at være meget individualistiske. Men trods denne splittethed og opdeling skaber fængslet og dets magtudøvelse også et fællesskab og en solidaritet og dermed også kollektive modmagt og strategier.

Kollektive modmagtsstrategier

De kollektive strategier kan man samle i talsmandsarbejdet. Dette har dels en formel og legal karakter, dels en uformel og illegal karakter. Ifølge et cirkulære fra Kriminalforsorgens cirkulæresamling er der mulighed for, at fangerne kan udtale sig om generelle spørgsmål i den enkelte institution, men ikke spørgsmål vedrørende enkelte fanger eller enkelte medlemmer af personalet.

I det fængsel hvor jeg var fange, har der siden begyndelsen af 70'erne været en aktiv talsmandsgruppe. Det er mit indtryk, at talsmandsarbejdet fungerer bedre i dette fængsel end i de andre lukkede fængsler, hvilket kan skyldes fangesammensætningen, det faktum at fængslet er et stort enhedsfængsel, og ikke opdelt i en mængde mindre afdelinger.

Talsmandsgruppen i det fængsel jeg var fange i består af fællestalsmanden, som vælges af samtlige fanger ved hemmelig afstemning. En særlig udlændingetalsmand valgt af de fanger, der ikke har dansk statsborgerskab. Desuden vælger hver afdeling en afdelingstalsmand. Talsmændene kan til enhver tid afsættes af et flertal af fangerne og en ny vælges. Det sker med jævne mellemrum. Fra januar 92 til september 95 var der 5 forskellige fællestalsmænd. To holdt op fordi de ikke kunne fungere p.g.a restriktioner fra ledelsens side, en fik et mistillidsvotum fra fangerne, og en flygtede.

Fængslets ledelse kan formelt ikke afsætte talsmænd. Men har i praksis

gjort det, i nogle tilfælde, ved at placere dem på isolationsafdelinger eller fratage dem deres mulighed for at bevæge sig mellem fængslets afdelinger. Det er under alle omstændigheder vigtig at have en eller anden form for organisering hvad enten fængslet accepterer den eller ej. Specielt under aktioner er det vigtig at have talsmænd, der kan forhandle og udtale sig i forhold til fængslet og offentligheden.

Ligeså vigtigt det er at kunne organisere en aktion, er det at kunne afslutte den på fornuftig vis og på det rette tidspunkt. Det er tåbeligt at fortsætte en konflikt til det endelige nederlag - det er den løsning fængslet ønsker, fordi det svækker modstanden på længere sigt. Det er ofte en fornuftig strategi at veksle mellem at konflikte og forhandle. At puste ud, samle ressourcer, diskutere erfaringer mellem de enkelte aktioner.

Fangerne i det fængsel jeg sad i betaler ugentligt hver 3 kr. til en fælles kasse, der i et vist omfang dækker bøder ved aktioner eller udbetaler et beløb ved længerevarende strejker, så der er råd til cigaretter og kaffe. Endelig bruges pengene til advokatbistand ved juridiske konflikter med fængslet.

En gang om ugen, eller efter behov, afholdes der talsmandsmøder. Ca. en gang om måneden afholdes der anstaltsmøder, hvor talsmandsgruppen kan drøfte problemstillinger med repræsentanter fra anstaltens ledelse. Det er meget begrænset, hvad fangerne kan opnå gennem det formelle talsmandsarbejde. Det afhænger helt af anstaltens ledelses velvilje. Alle væsentlige beslutninger tages uden konsultation med talsmandsgruppen. Som eksempel kan nævnes at talsmandsgruppen siden slutningen af 1991 anmodede ledelsen om at blive inddraget i tilrettelæggelsen af strukturændringerne i forbindelse med indførelsen af en ny struktur. Talsmandsgruppen rykkede talrige gange, men blev

først hørt, da alt var aftalt og færdigt i forhold til Direktorat og de ansatte. Talsmandsgruppen fik således ingen reel indflydelse på den nye strukturs udseende. Talsmandsgruppen har også i perioder afbrudt det formelle samarbejde, fordi man synes det var tidsspilde. Men anstaltsmøderne spiller naturligvis en rolle, forum for gensidig information mellem fanger og fængslet og for forhandling, når der er konflikter.

Talsmandsarbejdet er mere end den formelle repræsentation af fangernes synspunkter overfor fængslet ved anstaltsmøderne. Talsmændene er ofte bisiddere i disciplinærsager, hjælper medfanger med anmodninger og klagesager. Meget af fællestalsmanden arbejde går med at løse problemer mellem fangerne internt. Fællestalsmanden bliver ofte kontaktet af fanger i frivillig isolation, der gennem ham søger at løse deres problem, således at de kan vende tilbage til fællesskabsafdelingerne. Det kan være at få en afdragsordning på en gæld eller aftale en løsning på en personlig konflikt.

Men først og fremmest søger talsmandsgruppen at lægge vægt bag fangernes synspunkter og utilfredshed. Det kan ske ved formelle klager til Direktoratet eller Ombudsmanden, via henvendelse til offentligheden og det politiske system, samt via aktioner. Det er via dette arbejde der nås de resultater, der trods alt fremkommer.

Talsmandsgruppen sender ofte klager over forhold i fængslet til Direktoratet, ikke fordi det umiddelbart hjælper, men det tvinger fængslet til at forholde sig til klagen. Enkelte sager gik videre til Ombudsmanden, f.eks. etableringen af en særafdeling for stærke fanger. Talsmandsgruppen søgte også at påvirke offentligheden. I forbindelse med de fleste aktioner blev der udsendt pressemeddelelse. I enkelte situationer blev der afholdt pressemøde. Den 19. september 1994 blev

udråbt til "Fangers dag" hvor talsmandsgruppen netop via medierne søgte at gøre offentligheden opmærksom på problemer i fængslerne. Ca. tusind fanger i landets fængsler deltog i en endagsstrejke. Dagen fik bred dækning i medierne. Også det politiske system søgte talsmandsgruppe at påvirke, dels ved breve til retsudvalget, og dels ved at invitere politikere på besøg i fængslet. Fangebladet "Brasen" bliver desuden sendt til en lang række medier, politikere og personer med tilknytning til straffesystemet.

Men det var naturligvis først og fremmest fængslets ledelse, talsmandsgruppen og fangerne søger at påvirke via forskellige aktionsformer: strejker, sabotage, kollektiv lydighedsnægtelse osv. Fangerne er udmærket klar over, det er begrænset, hvad talsmandsgruppen via kollektive aktioner kan opnå, alligevel ser de fleste positivt på dem, fordi de også er med til at skabe et vist sammenhold og selvværd blandt fangerne.

At de kollektive aktioner manglede gennemslagskraft skyldes flere forhold. For det første er det en af statsmagtens kerneinstitutioner, fangerne er oppe imod. Fængselsvæsnet kan simpelt hen ikke tillade sig at bøje sig for pres. Det vil indsætte de nødvendige magtmidler for at sætte sin vilje igennem.

For det andet er aktioner ulovlige. Fængselsvæsnet kan uden større problemer isolere fangerne og dermed standse aktioner. For det tredje er det svært at finde aktionsfelter, hvor man kan presse fængselsvæsnet. Regimet har ikke brug for fangernes aktive samarbejde på ret mange felter.

Endelig er der problemet med at mobilisere fangerne. Korttidsfanger er f.eks. generelt mindre solidariske. De skal snart ud og interesserer sig

ikke for livet i fængslet. Nogle er nervøse for at miste orlov og udgang under konflikter. Narkomaner har brug for kontakten til medfanger for at få deres stof, og er derfor ikke glade for strejker, fordi det betyder isolation osv. Selv om utilfredsheden er stor, skaber fængslet en magtesløshed og passivitet, der sammen med den bedøvelse narko og hashen frembringer, gør det svært at opbygge en solidaritet.

Ved større konflikter søgte talsmandsgruppen at lodde stemningen blandt fangerne ved hemmelige afstemninger for at sikre sig, at der var en reel opbakning i fangebefolkningen bag aktionerne. En konflikt omkring etableringen af en særafdeling for såkaldt stærke fanger som kørte gennem mere end 2 år er ikke noget talsmandsgruppen kan presse ned over hovedet på fangerne. Talsmandsgruppen kan tage initiativer, men modstanden må have et grundlag i fangebefolkningen.

Det fangepolitiske arbejde havde også en kulturel dimension. I den tid, jeg var fange, var der to teaterprojekter: "Hamlet" og "Stærke og svage fanger". "Hamlet" blev til på initiativ af en socialpædagog, der kort tid efter blev afskediget. Betjentene så skævt til projektet, fordi de ikke fik ekstra ressourcer til bevogtning under prøver. Forestillingen blev desuden hurtigt en del konflikten omkring etableringen af særafdelingen for stærke fanger. Fordi skuespillerne ville vise forestillingen for alle fængslets fanger. Fængslet ville end ikke tillade en særforestilling for de såkaldt stærke fanger. Og derfor blev forestillingen aldrig vist for fangerne, men kun for pårørende.

I sommeren 1995 skrev og opsatte fangerne på eget initiativ et stykke der behandlede problemerne omkring stærke og svage fanger. Stykket var med til at styrke modstande mod den todeling af fængslet, der på daværende tidspunkt var på trapperne.

Modmagtens tre former

De eksempler på modmagt jeg har nævnt hidtil har hovedsagelig været modmagt rettet direkte mod fængslets magtudøvelsen, det vil sige en modmagt der søger at presse magtens bestemmelse af rum, tid og aktivitet tilbage, men modmagten kan også have andre former. Foruden den direkte modmagt kan man tale om modmagtens "judo". Det er en modmagt, som konfronterer magten fra en uventet vinkel og ligesom i judo vender modstanderens kraft mod sig selv. Og endelig kan modmagten have karakter af udvikling af egne aktiviteter i fængslet med sine egne normer og værdier og således skabe et andet liv i fængslet end det fængselsregimet søger at påtvinge fangerne, og som fængslets magtudøvelse så naturligtvis reagerer mod.

Modmagtens judo

Et eksempel på modmagtsjudo blev udøvet af en fange, der var udsat for meget hyppige visitationer af sin celle. Han begyndte at skrive små bitte sedler med ukvemsord om visitationsbetjente, som han gemte de mest snedige steder i sin celle. De blev naturligvis fundet af betjenten. For dette inkasserede fangen med et smil på læben en disciplinærstraf for brug af "upassende sprog". Et andet eksempel var en "flugttruet" fange der var isoleret i sin celle og som var udsat for 3-4 kropsvisitationer dagligt. Til sidst lod han simpelt hen være med at tage tøj på og gik nøgen rundt i cellen hele dagen. For dette fik han en disciplinærstraf for at krænke vogterenes blufærdighed.

En fange gemte sig med jævne mellemrum forskellige steder i fængslet f.eks. i en krybekælder under fængsler i et døgnstid medbringende tæpper og et mindre forråd af mad og cigaretter, mens betjentene gennemsøgte fængslet fra kælder til kvist med hunde. Formålet med at gemme sig var ikke at flygte men simpelt hen "lege gemme" med vogterne.

Jeg nævnte tidligere en aktionsform hvor fangerne nægtede at gå ind fra gårdtur og blev ude hele aftenen. Kommer en sådan aktion som en overraskelse, kan fængslet ikke umiddelbart gøre noget. Det tager tid at mobilisere det nødvendige antal betjente til at tvinge fangerne ind, selv hvis de blot øver passiv modstand. En judovariation af denne aktionsform er at lade det sive, at en sådan aktion er under opsejling, uden at gennemføre den, og således påføre fængslet en stor mobilisering uden grund.

Modmagtsjudoen afklæder, ofte med et strøg af humor, overmagtens fuldkommenhed. Modmagtsjudoen viser at overmagten i al dens styrke kan være klodset og for fangens vedkommende kalde på smilet.

Modmagt der opbygger alternativer

En vigtig og effektiv modmagtsstrategi er i videst muligt omfang selv at skabe aktiviteter i fængslet og dermed give livet i fængslet en mening og et perspektiv. Det kan man gøre både individuelt og kollektivt. Mens den direkte modmagts strategi analyserer situationen ud fra magtens perspektiv, analyserer denne modmagtsform situationen ud fra modstandens behov, værdier og perspektiv.

Det er forskelligt, hvordan fangerne individuelt skaber mening i fængselslivet. Nogle engagerer sig i fangepolitisk arbejde.

Meningsløsheden i fængselslivet fremkalder den mening at yde modstand. For de fangetalsmænd, jeg oplevede, var det fangepolitiske arbejde ofte også en personlig strategi, der gav dem selvværd. Andre fanger finder en mening i kreativ udfoldelse. De maler, tegner, skriver, laver kunsthåndværk, spiller musik, osv. En anden måde at skabe mening på er ved fysisk træning. Mange fanger bruger meget tid på vægttræning, andre løbetræner. De oplever små sejre, når de bliver større, stærkere eller løber længere. Den fysiske styrke smitter af på

psyken. Den giver ro og balance og en naturlig træthed. Man kan se også mit studium af fængselslivet som en modmagtsstrategi. Fængselsvæsnet søger at overvåge, kontrollere og disciplinere mig. Jeg iagttager og undersøger overvågnings- og disciplinerings teknikkerne og frigør mig derved delvist fra fangerollen. Jeg bliver observatør og undersøger.

Opbygning af alternativer til fængslets magt på det kollektive plan er for eksempel den kampagne mod salg af hård narko udelukkende for profit som jeg nævnte før. Det kan også være fælles fritids- og kulturaktiviteter, hvor fangerne selv tager initiativet og bestemmer rammer og indhold.

Skab et netværk

Ved længere varende konflikter er det vigtigt at søge støtte andre steder fra. Det kan være fra andre fængsler, der kan gå i sympatiaktion. Det er således væsentligt at opbygge forbindelser mellem fanger i forskellige fængsler, så der dannes informations- og aktions netværk, som kan støtte og supplere hinanden. Det er desuden vigtigt at have kontakter til folk uden for muren, der kan formidle information om forholdene i fængslerne og fangekampe til offentligheden. Disse grupper kan selv offentliggøre informationsmateriale eller de kan fungere som kontaktpunkt fra fangerne til medierne og endelig kan de selvaktionere i sympati med fangekampe.

Konklusion om magt og modmagt

Det er fængselsvæsnet - fra justitsministeren til vogteren - der har magten i fængslet. De holder fangen indespærret. Direktoratet udformer og administrerer love og regler for livet i fængslet, vogterne udmønter dem i praksis. Selv den rigeste narkobagmand eller stærkeste rocker bliver visiteret, kontrolleret, isoleret og flyttet rundt på uden større problemer.

Der er en modsætning mellem konsekvenserne af fængslet og Kriminalforsorgens principprogramms ord om resocialisering. En modsætning mellem den formulerede strategi og den praktiserede strategi. Magten udøves i form af overvågnings-, kontrol- og disciplinerings teknikker, hvis strategi er at kontrollere og dirigere fangens færden og adfærd. At holde vedkommende indespærret og passiv. Fængslet er først og fremmest et parkeringshus. Magtudøvelsen påvirker fangerne. De desocialiseres, bliver tillært hjælpeløse, mister mening og perspektiv i tilværelsen. Den veltilpassede mønsterfange er passiv, håndtam, udbrændt og tillært hjælpeløs. Han vil ikke have mange chancer uden for muren.

Som modvægt mod desocialiseringen og som udgangspunkt for modmagten opbygges fangesamfundet. Fangerne udvikler en mangfoldighed af strategier for at opretholde deres identitet og selvværd under fængselsopholdet.

Mine egne erfaringer, og de modmagtsstrategier som mine medfanger vælger, viser på mange punkter en lighed med de strategier, der er beskrevet i bøger om fanger på tværs af landegrænser og en tidsperiode på 40 år, om end man i disse bøger ofte ikke betragter fangernes modstand som modmagt. Bag fangernes modstand ligger en fælles faktor: fængslets magtteknikker af intens overvågning, kontrol og disciplinering. De er reaktioner på disse teknikker, mere eller mindre succesfulde forsøg på at imødegå fængslets omfattende magt.

I følge den officielle tale er de negative følger af et fængselsophold en uheldig og utilsigtet bivirkning ved en nødvendig kontrol. Men nedbrydningen er naturligvis en logisk følge af den måde livet i fængslet konkret reguleres på. Når mennesker isoleres så desocialiseres de, når

de parkeres så passiveres de. Det er derfor ikke så mærkeligt, at det er de fanger der udvikler effektive modmagtsstrategier, der har den største chance for at komme igennem et fængselsophold uden de negative konsekvenser.

Hvem er så de fanger, som ikke nedbrydes af fængslet, som ikke bliver tillært hjælpeløse og passive, men som måske endda styrkes og kan bruge deres erfaringer fra fængslet videre i livet? Hvad er det for teknikker og strategier de bruger for at begrænse den nedbrydning fængselslivet medfører? Det er først og fremmet evnen til at skabe handlemuligheder, eller øge den styrke, hvormed fangen kan handle. Være i stand til at få ting fra hånden. Øge kontrollen over sit eget liv og få indflydelse på sine omgivelser. Etablere en følelse af, at det, der forgår omkring en, ikke er ligegyldigt, tilfældigt eller en uafvendelig skæbne, men påvirkeligt, at det kan forandres gennem handling. Det er fanger, som tror, det er meningsfuldt, at gøre noget ved den situationen, de befinder sig i. Det er fanger, som maksimalt udnytter de muligheder, de har for at kontrollere deres eget liv og de omgivelser, de befinder sig i. Skabe mening og perspektiv med deres liv i fængslet. Ikke blot betragte fængslet som en venteperiode, men forholde sig til sine omgivelser og medfanger. Fanger med en sådan indgangsvinkel klarer langt bedre livet i fængslet.

Fængslets magt søger at isolere og splitte modstanden i en række tilfælde, som har svært ved at forene sig. Fangerne lever et liv tæt kontrolleret og reguleret, det er vanskeligt at finde succesfulde modstandsformer. Den modmagt, der udøves, anerkendes og opfattes ofte slet ikke som modstand mod magten. Det er sjældent, fangerne "vinder" konflikter. Det er en af statsapparatets kerneinstitutioner, de er oppe imod. Men i det mindste synliggør modmagten de magtforhold, der ellers er usynlige. Konflikterne er med til at opretholde

magtrelationer i fængslet, hvor fangerne ikke er helt dominerede og magtesløse. Konflikterne kan styrke fangerne som individer. Opretholde et vist selvværd. Når der hersker total ro og orden, krymper folk, når der er konflikt styrkes selvværd og fællesskab blandt fangerne.

Det er nødvendigt for fangen selv at holde sig aktiv - på trods af fængslet - for at bevare sin identitet og værdighed. Det gælder fysisk - motionsmæssigt - det gælder psykisk, intellektuelt og socialt. Det gælder om at forholde sig aktivt til sine omgivelser i fængselssystemet, sine medfanger, og i det omfang det er muligt, til verden udenfor, for at undgå at blive tillært hjælpeløs. Man må imødegå fængslets desocialiserende magtteknikker, dets meningsløse tvangsarbejde. Hvis man er aktiv på disse planer, vil man uvilkårligt komme i konflikt med fængselsregimet, thi dets teknikkers lokale strategi går ud på at parkere og deaktivere fangen. Modstand og konflikter bliver dermed en betingelse for at bevare sin identitet og selvværd i fængslet. En fange i USA har udtrykt det kort "For at forblive et menneske i fængslet må man bryde dets regler."

Kapitel 5

Fængslet og samfundet

Kriminalitet og straf under forandring

Synet på forbrydelse og straf er under forvandling i vores del af verden. Der skabes nye perspektiver, strategier og praksiser på området. Hvad der er kriminelt, hvorfor der er kriminalitet og hvordan det straffes er ikke konstant, men forandre sig med tiden og stedet. De økonomiske, sociale og kulturelle forandringer i samfundet afspejles i forandringerne i forholdet mellem hvad der er lovligt og ulovlig. På baggrund af disse forandringer forvandler lovgivere, politiet, retsvæsenet og straffesystemet

det uacceptable til kriminalitet og afvigeren til forbryder.

I middelalderen var mord noget der kunne klares med en bøde. Gudsbespottelse eller majestætsfornærmelse, der i dag er et anliggende for sommerrevyerne, var i middelalderen derimod alvorlige forbrydelser, som blev straffet på det grusomste. At forgifte byens brønd var i gamle dage en af de værste forbrydelser man kunne tænke sig. I dag ser loven mere mildt på dem, der forurener vores fælles grundvand og luft.

Fængselssystemet er kun knapt 200 år gammelt. Før den tid og tilbage i middelalderen var der ingen fast grænse mellem "hæderlige mennesker" den på den side og "kriminelle" på den anden. I stedet var der en udbredt lovløshed på mange af livets områder. Det gjaldt for eksempel for den måde, som store dele af befolkningen skaffede sig til dagen og vejen på. Om fattige menneskers ret til at jage i skoven, hugge træ, samle bær og frugter, tage ubenyttet jord i anvendelse og så videre. Over for denne lovløshed stod herremændenes håndhævelse af den private ejendomsret til skoven og jorden hvor der tidligere havde hersket en fælles brugsret. Med loven og retsmaskineriet i hænderne forvandlede herremændene således lovløsheden til kriminalitet. Det er denne kamp Robin Hood myten handler om. Og det er på en måde den samme kamp, der gentager sig i dag, hvor store selskaber kræver patentrettigheder og copyright på gener i planter, dyr og mennesker og på viden og kultur. Ting som alle mennesker før havde fælles brugsretten til, bliver pludselig bestemte mennesker ejendomsret. Handlinger der før var lovlige bliver kriminaliserede.

Opdelingen mellem "hæderlige mennesker" og "kriminelle" er en følge af politi-, retsvæsnets og fængselssystemets udbredelse fra middelalderen og frem til 18' hundredetallet. I løbet af denne historiske

periode blev visse former for lovløshed defineret som kriminelt og strafværdigt mens andre former for tilegnelse af værdi og vold blev lov. Tyveri og røveri straffes mens udbytning af menneskers arbejde og finansielle transaktioner, der unddrager samfundet milliarder er lovlige. Men også i vore dage forandre forholdet mellem det lovlige og det ulovlige sig. Homoseksualitet, abort eller pornografi var for nogle årtier siden kriminelt. I attenhundretallet udvandrede millioner af europæere på grund af social nød til Amerika, Afrika og Australien. I dag er mennesker der bevæger sig fra social nød, blevet til "illegale indvandrere" og "menneskesmugling" til en farlig form for organiseret kriminalitet, der nødvendiggør opretholdelsen et omfattende sikkerheds- og kontrolapparat ved de nationale grænser. Tradition og kultur spiller roller for hvad som er tilladt og forbudt. Hashhandel straffes mens alkohol sælges i et hvert supermarked. I øjeblikket foregår en kriminalisering af doping, der vil gøre tusinder af bodybuildere til kriminelle. Kunne man ikke lige så godt have bekæmpet fænomenet med medicinsk information som man gør ved tobak og alkohol?

Det her betyder ikke at "anything goes", i et hvert samfund vil der være normer for hvad der er rigtigt og forkert, men det er en understregning af, at der ikke er tale om eviggyldige naturlige definitioner af det kriminelle, men om sociale og politiske kampe. Hvad der er kriminelt, hvilken rolle denne kriminalitet spiller i samfundet, hvordan den bekæmpes og straffes varierer historisk, socialt og geografisk.

En særlig grund til en politisering af synet på kriminalitet og straf netop nu er den centrale rolle området har fået i den politiske debat. "Angsten for kriminalitet" ligger øverst på den politiske dagsorden i følge meningsmålingerne og har dermed overhalet "miljøproblemerne" og "arbejdsløsheden" som det, der optager befolkningen mest. Det er derfor heller ikke en tilfældighed at TV-programmer som: "Station 2",

“Forbrydelsens ansigt”, “Efterlyst” og “Kriminalmagasinet” er topscore hvad angår seere, og at det er “den meningsløse vold”, “gadebander”, “rockere” og “narkohandel” der er temaet, når politikerne skal markere sig som dem der vil og kan styre samfundet. Der er et boom i sikkerhedsindustrien: flere alarmer, flere videokameraer flere private vagtværn på gader og i butikker, flere politibetjente, flere fængsler osv. I USA sidder næsten to millioner i fængsel overvejende fattige mennesker med afrikanske eller latinamerikanske rødder og der bygges 150.000 nye celler om året! Lignende tendenser ses i England og Frankrig - og med harmoniseringen af rets- og sikkerhedspolitikker bliver det måske også fremtiden her.

Hvad er baggrunden for disse forandringer?

Den igangværende globaliseringen gennembryder og nedbryder de nationale grænser, som har været den grundlæggende ramme om økonomi og politik de sidste tre århundreder. Vi ser udviklingen af en statsmagt der i stigende omfang opgiver kontrol og regulering af økonomien og i stedet går over til kontrol og regulering af mennesker. Man kan ikke længere styre økonomien. Men kriminalitet er håndgribeligt. her kan politikerne vise deres handlekraft. Forbrydelse og straf bevæger sig derfor fra periferien til et centralt politisk emne. Straffepolitikken kan bruges til at fremkalde stærke følelser i befolkningen. Det er derfor ikke så sært, at regeringer og politiske partier har fundet netop retspolitikken som et brugbart felt når man skal føre sig frem. Straffepolitikken og dens symboler er nyttige til at opbygge autoritet og vise handlekraft. Derfor straffer man mere og mere og hårdere og hårdere. Ikke fordi det løser problemerne med kriminaliteten, men fordi det giver politisk gevinst.

De nye statslige politikker, som betyder orden og sikkerhed for overklassen og middelklassen er en plage og truende kraft overfor

underklassen og de udstødte. Svaret på de usikre vilkår og frister i dagens samfund, er en mere undertrykkende stat. En af statsmagtens væsentligste opgaver i fremtiden bliver at overvåge og søge at kontrollere de sociale konflikter som skabes - dvs. en politisering af sociale problemer. Mens den offentlige sektor generelt er udsat for besparelser i den sociale sektor, vokser antallet af politifolk overalt i de vestlige lande. Regeringer, med den brede befolknings støtte, mener helt tydeligt at der er behov for at overvåge og disciplinere grupper i samfundet. Det tilbagevendende krav om mere politi, væksten i private sikkerhedssystemer fra bevogtning af boligområder, elektroniske alarmsystemer og videoovervågning af arbejdspladser, gader og stræder, forretninger og private hjem bekræfter dette.

Kriminalitet opfattes som et system som skal kontrolleres og styres. I stedet for individet lægges der i dette perspektiv vægt på risikogrupper som for eksempel: organiserede kriminelle fra Østeuropa, rockere, bander af unge anden-generations-indvandrere, autonome og så videre. De skal overvåges, "mandsopdækkes" og "neutraliseres". Det kommer blandt andet til udtryk ved nye strategier med opbygningen af specialregistre og såkaldte "task force-enheder" inden for politiet, over for disse grupper. Straffepolitiken går ud på at kontrollere og styre disse "risikogrupper", ikke ved at søge at integrere dem i samfundet, men tvært imod ved at udskille, marginalisere og isolere dem. Kriminalitet bevæger sig fra et socialt problem til at være et sikkerhedsproblem.

Medier og kriminalitet

Det afspejler sig også i TV og aviser. Vi er ikke længere direkte tilskuere til henrettelser og piskning som i gamle dage, men via medierne er vi indirekte tilskuer til nutidens forbrydelse og straf i et omfang vi sjældent tænker over. En af de mest populære typer af Tv-udsendelser for tiden er kriminalmagasinerne: "Station 2", "Forbrydelsens ansigt", "Efterlyst",

"Kriminalmagasinet". Samtlige Tv-stationer har et "docussoap" kriminalmagasin som de udsender i primetime. Dertil kommer alle de amerikanske udgaver med samme recept, der sendes ved siden af, som så glider over i fiktionen i form af de dusinvis af kriminalfilm, der passere over skærmen i en weekend. Primetime er crimetime.

Det er ikke just de mest avancerede analyser af kriminalitets årsager og betydning, der præger de utrolig populære kriminalmagasiner. De opnår deres popularitet netop ved at spille på følelserne omkring forbrydelse og straf. Vi rystes over forbrydelsernes grumhed når de rekonstrueres i detaljen. Vi følger i hælene på politiet og inddrages følelsesmæssigt og til dels praktisk i jagten på forbryderne. Denne fælles jagt på og udstødelse af det uaccepterede, unormale er den cement der skal holde et samfund sammen, hvor solidariteten bliver stadig svagere.

Fængslets rolle

Nutidens fængsel har fået en hård og kontant funktion. Nedbrydning af velfærdsstaten og markedskræfternes øgede styrke har medført en øget polarisering af samfundet og dermed skabt marginaliserede grupper af arbejdsløse, bistandsklienter, unge andengenerations indvandrere, hjemløse, psykisk syge osv. Individer i disse grupper bryder til tider loven. Dem der således falder igennem i det moderne konkurrence samfund er i følge dens logik mennesker, som mangler de bevidsthedsmæssige og praktiske evner til at tage et personligt ansvar for deres liv. At de er havnet i den situation er ikke markedets fejl, ikke det nuværende politiske systems fejl, men deres egen fejl. De har handlet uansvarligt. Det moderne konkurrence samfund har accepteret at der er grupper af mennesker, der ikke kan/skal integreres men kontrolleres.

I 1960'ernes straffepolitiske tænkning udgjorde kriminalitetsproblemet en væsentlig grund til at udvide statsmagtens rolle som velfærdsskaber, for at reintegrere marginaliserede mennesker i samfundet. Den neoliberale tænkning søger derimod at adskille straffepolitikken fra problemer med social velfærd. I følge det neoliberale samfund skal fængslet beskytte borgerne mod disse mennesker, ikke ved at søge at integrere dem, men ved at kontrollere dem, holde dem væk fra gaden, udskille og isolere dem. Det gælder ikke om at reformere den enkelte, men om at styre højrisikogrupper. Men ikke kun det. Fængslet har også en kynisk uformuleret strategi: at neutralisere forbryderne ved at desocialisere dem, gøre dem hjælpeløse og passive, forvandle dem til sociale tabere.

Hvis 1960'ernes fængsel var arbejderklassens fængsel, er 1990'ernes fængsel de "farlige klassers". Neoliberalismen har skabt og defineret nye grupper af udstødte og marginaliserede. Nutidens fængsel er de udstødtes og marginaliseredes fængsel: narkomanernes, de psykisk syge, de sociale klienters, subkulturenes og udlændingenes fængsel. Man fokuserer på kriminaliteten blandt disse og gør dem til en "farlig klasse" af voldsmænd, rockere, narkobagmænd. Kriminaliteten skildres som international og organiseret, som et sikkerhedsproblem. De kriminelle er unyttige og potentielt farlige. De skal ikke resocialiseres, men opbevares, kontrolleres og uskadeliggøres. Fængslet er derfor i dag et parkeringshus, en nedbrydningsanstalt og en losseplads.